

מעיינותיך

למחשבת חב"ד / גיליון 68 / אדר שני ה'תשפ"ב

אור וחיות

איך
מגיעים
לשרביט
הזהב?

הארות למגילת
אסתר

קולות מלחמה

מאחורי הקלעים של מלחמת
רוסיה-צרפת, מאז ועד היום

"אכפת
ליה" או
"לא אכפת
ליה"?!
ליה"?

השקפות שונות
במשמעותה של
עבודת האדם

השנה שמאירה
את שש השנים

נא
טובתים!

3 השגחה פרטית כמורת דרך לאדם

סדרה חדשה של יסודות בחסידות מאת 'החוזר' רבי יואל כהן ע"ה

7 עבודת ה' או צירוף הבריות

מאמר מקיף בסוגיית עבודת האדם ופעולתה בעליונים

16 הקורא למפרע - לא יצא

הוראות עכשוויות בעבודת ה' ממגילת אסתר

19 שבת למשך שבע שנים

שנת השמיטה כמצוה כללית

24 צרפת בידינו

סקירת קורות המלחמה ההיסטורית והשלכותיה השמימיות עד לימינו

לעילוי נשמת הורינו האהובים

הרה"ח ר' שלום דובער בן הרה"ח ר' אברהם לויק ז"ל

רחל בת הרה"ח הרב שמואל נוטיק ז"ל

ר' שלמה זלמן הלוי בן הרב יוסף זרח פרידמן

בלומה בת ר' מנחם מענדל ונגר

הונצחו עלידי בניהם שמואל

ורעייתו טליה

וצאצאיהם: מוריה,

אפרת, שלומית,

ריעות ושלום שלמה

סלבין

לעילוי נשמת

הרה"ח התמים ר' זלמן מרדכי ע"ה

בן הרה"ג הרה"ת

הרה"ח ר' אליהו

ורבקה ע"ה לויין

נלב"ע ט"ז תשרי

ה'תשס"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

ולעילוי נשמת

ד"ר שפרה נחמה בת ר' מנחם מענדל הלוי

ודבורה ע"ה לויין

נלב"ע י"ז כסלו

ה'תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

יוצא לאור על ידי ספריית מעיינותיך
ת.ד. 36251 ירושלים

www.toratchabad.com

להצטרפות למנוי: 072-2792066

לשליחת תגובות בפקס: 072-2792060

לתגובות ולקבלת הגליון בדוא"ל: orvechayoot@gmail.com

עריכה: הרב אברהם וולף, הרב יהודה כהן,

הרב ישראל לב, הרב משה שילת

בעמדנו בתוך שנת האבל אחר לכתו של מורה דרכנו, ה'חוזר' הגה"ח רבי יואל כהן ע"ה, הננו פותחים בסדרת מאמרים מחודשת משולחנו הפורה - כדולה ומשקה מתורת רבותינו אדמו"רי חב"ד זי"ע. מאמרים אלו נכתבו בזמנם - לפני כחמישים שנה - בידיש עבור הבטאון "די אידישע היים", ועתה תרגמנו אותם ללשון הקודש עבור קוראינו. הם עוסקים בנושאי יסוד בהשקפה היהודית לאור תורת החסידות, ומתייחדים בהיותם קצרים, ממוקדים ומותאמים גם למי שעושים את דרכם הראשונה על מפתח היכל החסידות.

בשבי"ל ישראל ובשבי"ל התורה

התכוננות כשיטת הבעש"ט בענין "השגחה פרטית" הופכת את כל המתרחש בעולמו של יהודי – מאירועי יום-יום, ועד להתמודדויות רוחניות ומכאובים גשמיים – להוראת דרך בעבודתו ובקרבתו לה'

הגה"ח רבי יואל כהן ע"ה

מנוחתו ומעבירתו למקום אחר - הנה אין זה מקרה נקרה אלא שהקב"ה מזמין עלה מסויים זה למקום מסויים בזמן מסויים, ומניח אותו בצורה כפי שעולה במחשבתו הקדומה, אם ממזרח למערב או מצפון לדרום, בעבור מטרה מסויימת.

נודעה בשערים תורת הבעל-שם טוב הקדושי! כל תנועה קלה של עלה נידף, שזה מכבר נתלש מן האילן ומתגלגל עתה היכן שהוא, ורוח נושבת מרימה עלה זה ממקום

1. כתר שם טוב הוספות סימן קעט ואילך.

התחדשות הבריאה בכל רגע

והנה, ענין זה היה אפשר לקבל באמונה פשוטה, ולהיות סמוך ובטוח על הבעש"ט הקדוש שאכן כך הדבר. אך על פי המבואר ומוכח בחסידות² שהקב"ה מהווה ומחיה את העולם בכל רגע, וחיות זו היא מהותו של הנברא, נמצא מובן בפשטות גם בשכל אנושי שאין כל מקום למושג 'מקרה'. שהרי איך ניתן לחבר את ענין המקריות אל כל מציאות שהיא, בשעה שמהותו וחיותו של כל פרט בכל מאורע המתרחש, האילן והעלה, הרוח הנושבת, מקום מנוחת העלה ועצם הרמתו באוויר, כולם הם הקב"ה!?

היינו, שמנקודת ראות זו שאלקות היא המציאות האמיתית של כל הנבראים כולם, מתבהר לנו ממילא שהקב"ה משגיח על העולם ומלואו ומנהל בפרטיות את כל המתרחש בו. ועוד, בבחינה זו של השגחה פרטית אין מעלותיהם וערכם של הנבראים השונים תופסים מקום, שהרי אין הבדל בין השגחה על האדם, בחיר הנבראים, לבין - לדוגמה - האבן שמסוג הדומם, הפחות שבארבעת סוגי הברואים; על הכל משגיח הקב"ה ועד לפרט הקטן ביותר.

"טבע" - מלשון טביעה בים

אמנם, ללא התבוננות במבואר בחסידות, נדמה לנו שזו תופעה של טבע. במוח הגשמי מונח בפשטות שסיבת המקרה היא מפני שכן הוא חוק הטבע, שבשעה שמונח עלה על הקרקע, ובאותו המקום נושבת רוח חזקה דיה, בהכרח יתנתק העלה ממקומו ויתרומם, ויסע אל המקום אשר תישא אותו אליו הרוח.

נשאלת השאלה: אם הכל בהשגחתו יתברך, מדוע נראה לנו הכל כטבע?

הסיבה שכך נראים לנו הדברים טמונה ב"הסתר פנים", שהאור האלקי נעלם מן הנברא. בהיות שהאדם אינו מרגיש את האלקות שבתוכו ושבסביבתו, לכן מרגיש הוא את עצמו כמציאות בפני עצמה, ואת המאורעות שסביבו כהמשך של צירוף מקרים מנותקים מן הקב"ה ח"ו.

ברם, האמת היא שהטבע עצמו מושרש באלקים

חיים; גם חוקי הטבע עצמם נבראו על ידי הקב"ה, וממנו הם מתהווים בכל רגע מחדש, ככל שאר עניני הבריאה. נמצא אם כן שבפנימיותם אין שום נפקא מינה בין ענין של טבע לבין נס גמור: שניהם הם יד ה'; רק שבניסים היד היא פתוחה וגלויה, ובטבע יד ה' היא סגורה ונעלמה. נמצא שמבחינה זו גם הטבע נס הוא.

ואכן, תורת החסידות מביאה את מאמרו של החכם צבי³, שהטבע הוא "נסים תכופים". היינו שכל החילוק בין הטבע והנס הוא, שהנס מופיע לעיתים רחוקות, ועל כן הוא מעורר פלא אצל האדם. מה שאין כן הניסים התדירים, העקביים, היום-יומיים, מוגדרים במוחו של האדם כטבע, כיון שהנו כבר מורגל בהם ויודע מראש על הופעתם מדי יום או בעונת השנה הקבועה.

ובאמת, זהו הפירוש בתיבת "טבע" עצמה. טבע הוא מלשון "טובעו בים סוף". כשדבר טובע בים, אין הפירוש שהדבר אינו קיים במציאות; הוא נמצא, רק שהמים מכסים עליו ולכן הוא נעלם מעין הרואה. והן הן הדברים בענין הטבע: החיות האלקית נמצאת בטבע בדיוק כפי שהיא מצויה בניסים; החילוק הוא רק בכך שבנס החיות היא גלויה, ובטבע החיות טבועה בים הצמצומים המסתירים עליה.

כל התרחשות - עבור עבודתו של יהודי

ובעומק יותר:

ידועה אמרתו הקדושה של הבעש"ט⁴, שכל דבר שיהודי רואה ושומע הרי זה לימוד והוראה אליו בעבודת ה'. ויש להבין, מנין לנו לומר כן?

הביאור בזה - בהקדים:

ידוע שתכלית ומטרת בריאת כל העולם היא על מנת שעם ישראל יקיימו בו תורה ומצוות, כפי שרש"י מביא על הפסוק הראשון של תורתנו הקדושה: "בראשית", בשביל ישראל שנקראו ראשית ובשביל התורה שנקראת ראשית". אם כן, אחר שידועים אנו שהקב"ה משגיח על כל פרט ופרט בבריאה וכל

3. סימן יח.

4. כתר שם טוב הוספות סימן רכג ואילך.

2. תניא, שער היחוד והאמונה פרק א, ועוד.

לאדם בתורה ומצוות, מקלה מאוד על האדם ומוסיפה לו חשק בעבודתו, כי ברירה ליה מילתא שאין לו עסק עם כח נגדי אמיתי לתורה ומצוות, אלא אדרבה: פנימיות הכוונה ומהותו של המנגד עצמו היא חיזוק והעמקת כחותיו האלקיים.

יסורים כנסיונות

והנה, כפי המבואר בענין הנסיונות הרוחניים, כן הוא גם ביסורים גשמיים: כיון שיהודי יודע שכל אירוע שקורה עמו אינו במקרה ח"ו אלא בהשגחה עליונה; והרי ברור לו כמילתא דפשיטא שהקב"ה הוא תכלית הטוב והחסד, היינו שטובתו וחסדו מוחלטים המה ובלתי מוגבלים, מוכרח שיבוא לידי מסקנה ש"כל מה דעביד רחמנא לטב עביד". שהרי, כיון שהוא טוב, בלתי אפשרי שממנו יבוא הפכו, וכמאמר הידוע: "אין רע יורד מלמעלה".

וזה שיהודי מרגיש את כאב היסורים, ובעיניו הגשמיות נראים הם כהיפך הטוב, זהו רק משום שמביט הוא בעיניים בשריות. ברם, בהתבוננות במבט עמוק יותר, בהשקפה בהירה המוארת על ידי תורת החסידות, מבינים שכוונתם לטובה. ועוד, במקרים רבים הרי הם בעצמם הטובה האמיתית.

הרע כאמצעי לטובה אמיתית

אמנם לכאורה יש להקשות: הרי יש ויסורים באים על יהודי כעונש על חטאיו. והרבה מקראות מפורשים מוכיחים את האדם כי אם ינהג להפך מ"אם בחוקותי תלכו גו'", אזי יבואו כל הרעות. אם כן, איך ניתן לומר שהם אינם רע?

הביאור בזה הוא, שיש לזכור שהקב"ה אינו מעניש יהודי רק כדי שיסבול ח"ו, או חלילה לנקום בו על

קורותיו, ואין שום מקרה נקרה ח"ו, מובן אם כן שכל פרט ופרט בכל מאורע המתרחש בעולם, קשור בקשר ישיר עם "התורה וישראל", שהרי הם תכלית וענין הבריאה עצמה, ותכליתו של דבר היא מהותו.

אם כן, מובן שכל דבר שיהודי רואה ושומע הרי זה לימוד והוראה אליו בעבודת ה'. שהרי זה גופא שהוא ראה או שמע מאורע זה אין זה במקרה ח"ו, אלא שמלמעלה בהשגחה פרטית הראוהו והשמיעוהו זאת. היינו, לא רק שהמאורע עצמו הוא מיד ה', אלא גם מפגש מיוחד זה בינו לבין מאורע פרטי זה הוא בכוונה מכוונת מאת ה'. ומהי? שהיהודי ינצל כל אשר שומע או רואה לעבודת ה'.

אלא שבזה גופא, שכל דבר צריך היהודי לנצל לעבודת ה', ישנם שני אופנים: יש שהיהודי רואה בגלוי איך שמאורע מסויים מסייע לו בעבודתו, ויש שהיהודי נתקל במאורעות שונים אשר הוא אינו רואה בהם איך הם מסייעים לו, ולפרקים הם עוד נראים כמפריעים לו. אך באמת גם באופן השני, כיון שהכל מגיע מאת הקב"ה ובכוונה כדי לסייע ליהודי בעבודתו בתורה ומצוות, מוכרחים אנו לומר שבאמת אין זו הפרעה, אלא בפנימיותם מאורעות אלו הם עזר וסיוע, שהרי הם נבראו בשביל התורה ובשביל ישראל.

כיצד אכן יכול להיות דבר מנוגד שכזה, שההפרעות עצמן יהיו לו לעזר בעבודת ה'? אין זה אלא⁵ כי ביכולת הנסיונות להעלות את האדם למדרגה נשגבה יותר. שהרי בשעה שיהודי חפץ להתגבר על המכשול שבדרכו, הוא מוכרח לעורר ולגלות בעצמו כחות נעלמים, כאהבת ה' הבוערת כאש להבה, שיהיו חזקים דים, שעומים יצליח לעמוד בניסיון.

וידיעה זו עצמה, שמטרת הנסיונות היא לסייע

6. ראה בראשית רבה פנ"א, ג. ספר ארבע מאות שקל כסף בסופו. של"ה מאמר החמישי נג, ב.

5. דרך מצוותיך ע' עג ואילך. ספר המאמרים תרנ"ז ע' סב. ועוד.

עוונותיו. העונשים הם באמת לטובתו - הם מזככים וממזקקים אותו מחטאיו.

משל למה הדבר דומה: כאשר ילד מתלכלך ברפש ובבוץ והלכלוך דבק בו כל כך, מוכרח האב שברצונו לנקותו לרחצו בחמין דוקא, תוך שישפשף היטב עורו ובשרו מטינופו. בשעת מעשה, הילד זועק מרה שמכאיבים לו! המים חמים מדי עבורו וכאב השפשוף כמו חותך בבשרו! הוא חושב שאביו נוהג עמו כמו עם הפחות שבאדם. בדמיונו הרחוק ביותר אין הילד מעלה על דעתו כי זה שאביו רוחצו כך, נובע מאהבתו העמוקה אליו.

וכן הם הדברים בנמשל, בנוגע ליסורים שהקב"ה מביא ליהודי. אלו הם אמצעים דרכם מתנקה הוא מן הלכלוך, הלא־טוב והגסות, אשר נדבקו ונקלטו בו על ידי חטאיו. ובלית ברירה, יהיו לו יסורים זמניים עדי יהיה שוב זך ונקי, כמתאים לבנו של אבינו אב הרחמן.

כמו כן, במקרים רבים היסורים הם אכן לטובתו גם בגשמיות. אך את הטוב שיש ביסורים הזמניים הללו, ואיך על ידם יבוא לו הטוב האמיתי - יתכן שהדבר יתגלה רק בחלוף הזמן.

הצרה עצמה היא טובה

והנה, מהנאמר עד כאן עולה שאכן הצרות עצמן רעות ומרות, רק שכוונתן לטובה ומעז יצא מתוק. אמנם בחסידות⁷ מבואר עוד הסבר, עמוק יותר, ממנו עולה כי הצרות עצמן באמת טובות הן.

ובהקדים: ידועה תורתו של הבעש"ט⁸ שאמר, שתיבת "צרה" היא כ"צהר" שהוא מלשון אור, כי אותיותיהן שוות. אך לכאורה יש לשאול: מה בכך שאותיותיהן שוות הן בשעה שבתוכנן הפכיות המה, וכיצד מצרה ייעשה צהר?

אלא שבאמת גם תוכן תיבות אלו שוה. אצל יהודי

תמיד צריך להיות ברור ונהיר, כי איך שיהיה, ואיזה יסורים שלא יבואו עליו רח"ל - הרי הם מגיעים מלמעלה, וממנו לא תצא הרעה, שהרי אין רע יורד מלמעלה, וממילא גם יסורים אלו הם תכלית הטוב. ואם נשאל: מדוע, אם כן, אצלו אין הם מתיישים ומתקבלים בגלוי כדבר טוב - זאת כיון שההארה האלקית בהם נעלית מאוד, למעלה ממושגיו ו'עולמו', וכחו וכליו המוגבלים קצרו מהשיג טוב עליון זה. ולכן, אדרבה, ככל שנדמה יותר לאדם שיש לו יסורים, הרי זו הוכחה על עומק הטוב ועילוי הרב הטמון בהם.

זהו שפסקה תורה⁹: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". זאת אומרת, לא רק שהוא חייב לברך גם על הרעה, אלא "כשם", באותו אופן ממש, יש לו להודות על יסורים כמו שנעשתה לו עתה טובה גלויה. כי באמת אין כאן יסורים אלא טוב. ובמדה מסויימת, השמחה עם היסורים, שהם טוב הנעלם, צריכה להיות יותר מאשר השמחה עם הטוב הגלוי. כי כאמור, הסיבה שהם נראים לו כרעה היא מפני שהם גבוהים כל כך, שאינם יכולים להיות מורגשים כטובה במגבלותיו הגשמיות.

(אך יש לציין, שכל זה הוא כשמדובר ביסורים של האדם עצמו שאותם יש לקבל בשמחה. ברם כשמדובר ביסורי הזולת, הרי ברור שיש להצטער על כך ולהרגיש עמו את סבלו).

זהו פירוש אמרת הבעש"ט: צרה בפנימיותה היא צהר - אור, אלא שהאור כי טוב נעלם בתוכה, כשם שהתיבה צהר נעלמת באותיות תיבת צרה. אבל על ידי זה גופא שמכירים בזה, ומקבלים את היסורים בשמחה, מתגלה הטוב שבה ונהיית צהר. כי בשעה שיהודי מקבל את יסוריו באהבה ושמח בהם, מעניק לו הקב"ה שכר ומטיב עמו טובה שמורגשת גם כטובה גשמית. היינו שהטוב האמיתי, הגנוז בתוך היסורים, מתגלה גם בטוב הנראה והנגלה.

בשעה שיהודי מקבל את יסוריו באהבה ושמח עמם, מעניק לו הקב"ה שכר, ומטיב עמו טובה שמורגשת גם כטובה גשמית

9. ברכות לג, ב, נד, א.

7. תניא פרק כו.
8. כתר שם טוב סימן פז.

עבודה גבוהה

אם לקדוש ברוך הוא "לא אכפת" כלל ממעשי האדם, מה מקום יש לקרוא לעבודתו "עבודת השם"? • כיצד יתיישבו הכתובים ומאמרי חז"ל הסותרים לכאורה, אם ישראל בעבודתם משפיעים למעלה או לא? • ומה הסתתר מאחורי הקלעים של נס פורים - למעלה ולמטה? • שיטת הפשטנים, גישת חכמי הקבלה והידושה של תורת החסידות

הרב יהודה כהן

התועלת במצות להקב"ה בעצמו יתעלה אבל התועלת באדם עצמו". והרי מקרא מלא דיבר הכתוב (איוב לה, ר"ז) "אם קָטַאתָ מִהַ תִּפְעַל בּוֹ וְרַבּוּ פְּשָׁעֶיךָ מִהַ תַּעֲשֶׂה לוֹ, אִם צִדְקָתְךָ מִהַ תִּתֵּן לוֹ אוֹ מִהַ מִיָּדְךָ יִקָּח".

ואם כך הדבר בקיום המצוות, הרי שיש להבין בדרך זו גם את ריבוי הברכות שאנו מברכים את הקב"ה, כפי שכותב רבינו בחיי (כד הקמח ערך ברכה, ובפירושו עה"ת דברים ת, י) בעודו משתמש בפסוק האמור באיוב, "כי הברכות אינן צורך גבוה אלא צורך הדיוט, כי כיון שהוא יתברך מקור הברכה, וכל הברכות הן משתלשלות ממנו, וכל הנמצאים המברכים אותו.. מציאותם אינה אלא מציאותו.. ואם כן אם יברכוהו כל היום וכל הלילה מה יתרבה בכך או מה יתנו לו או מה מידם יקח".

תכליתן של המצוות לפי גישה זו היא - תועלת הנבראים בלבד. על ידי קיום המצוות זוכים הם לשכר, וכמו כן הם מזככים את נפשם ומתרגלים להתנהג במידות ישרות ומתוקנות, וכפי שמסכם הרמב"ן שם: "שאינן התועלת במצות להקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו, למנוע ממנו נזק או

א. אחת הסוגיות המרכזיות בעבודת ה' בהן ננים חכמי ישראל הקדמונים היא ביחס לשאלת היסוד המנוסחת בסגנונם - "עבודה צורך גבוה". כלומר, האם יש לקב"ה צורך בעבודת הנבראים, וממילא עבודתם נעשית כשירות עבורו והיא ממלאת את חסרונו כביכול, או שמא אין העבודה צורך גבוה כלל ומטרתה היא רק תועלת הנבראים שחפץ הקב"ה לזכותם ולפיכך הרבה להם תורה ומצוות.

בנסיון ליישב שאלה זו מביאים הקדמונים ראיות לכאן ולכאן. אלו הם למשל דברי הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג פרק כו) הכותב אגב עסקו בענין טעמי המצוות, "מצאתי דבר לחכמים ז"ל בבראשית רבה (פרשה מד).. וכי מה אכפת לו להקדוש ברוך הוא בין מי שהוא שוחט מן הצואר למי שהוא שוחט מן העורף? הוה אומר לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, שנאמר אמרת ה' צרופה".

הרמב"ן בפירושו על התורה (דברים כב, ו) מביא את דברי הרמב"ם, וכותב: "אלו ההגדות אשר נתקשו על הרב, כפי דעת ענין אחר להם, שרצו לומר שאין

אמונה רעה או מדה מגונה, או לזכור הנסים ונפלאות הבורא יתברך ולדעת את השם".

כך מתפרש, לדברי הרמב"ן, לשון חז"ל שהביא הרמב"ם "לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות", "שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג, וכן המצוות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכרו תמיד".

בבראשית רבה (שם) נאמר בהמשך הדרשה, "וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט בהמה ואוכל או נוחר ואוכל, כלום אתה מועילו או כלום אתה מזיק... אם חכמת חכמת לך (משלי ט, יב), הא לא נתנו המצוות אלא לצרף את הבריות... למה - שיהא מגין עליך", וגם בזה מפרש הרמב"ן: "באו לומר שאין התועלת אליו יתעלה... ואפילו הזכר לנפלאותיו שעשה שצוה לעשות לזכר ליציאת מצרים ומעשה בראשית - אין התועלת לו, רק שנדע אנחנו האמת ונזכה בו עד שנהיה ראויים להיות מגן עלינו". והוסיף להביא ראיה מירושלמי (נדרים פ"ט ה"א), וכן ממה ש"כבר סדרו לנו בתפלת יום הכפורים: אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תעשה ואם יצדק מה יתן לך". ומחזק את דבריו במקרא מפורש "וכן אמר בתורה... ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים, והכוונה בכלם לטוב לנו, ולא לו יתברך ויתעלה, אבל כל מה שנצטוונו שיהיו בריותיו צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות מגונות".

הלזו עבודת השם ייקרא?

ב. בקריאה שטחית של הגישה האמורה, לפיה עבודת האדם בעולמו אינה אלא לתועלתו הגשמית והרוחנית, עולה ומזדקרת שאלה פשוטה: הלא אין זו כלל "עבודת השם"! לכל לראש, משמעותו הבסיסית של מינוח ה"עבודה" החוזר ונשנה בתורה ובדברי חז"ל ביחס לחובותיו של יהודי לבוראו, היא - היותו עובד ומשרת אותו יתברך, כעבודת עבד המתקן ומשלים לאדונו את רצונותיו וצרכיו.

ובניסוחו של רבנו הזקן (לקוטי תורה בלק ע, ג):

צריך להבין תחלה פירוש וענין עבד, דהיינו מה שמצינו לשון עבודה שאנחנו עובדים לו יתברך, כמו שכתוב "ועבדתם את ה' אלקיכם", "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך", וכתוב "ולעבדו בכל לבבכם", "עבדו את

ה'". והנה לשון עבודה הוא ענין תיקון ושירות שהעבד משרת לרבו ומתקן לו דבר, שהרי הרב צריך לתיקון ושירות זה. ואיך שייך לומר כן לגבי הקדוש ברוך הוא, שהוא יתברך "שלימו דכולהו" (תקוני זהר בהקדמה) ואינו צריך לזולתו ח"ו, "כי ממך הכל" כתיב, ומקרא מלא כתיב "אם צדקת מה תתן לו כו".

אם כן, ממה נפשך: אם העבודה אינה "צורך גבוה" אלא "צורך הדיוט" גרידא, אין זו "עבודה" כלל ולא היה להם לכתובים ולרבותינו לנקוט לשון זה ביחס לפעולות האדם ומעשיו שעושה על פי ציווי בוראו.

שיטת הקבלה - יהודים עליונים

ג. ברם, האומנם אכן מוסכם כי למעלה אין כל משמעות לעבודת האדם ו"לא אכפת ליה" לקודשא בריך הוא מעשי אנוש ותחבולותיו? הבה נעיין בדברי השל"ה בהקדמתו (חלק שער הגדול), שם הוא מכביר במקורות מן הכתובים ומאמרי חז"ל מהם מוכח להפך: עבודתם של ישראל היא בעלת ערך, בהחלט "אכפת ליה" לקב"ה ממצבם הרוחני והם אף מוסיפים כח למעלה - ועלולים גם לגרוע, חלילה - כמבואר, למשל, במדרש מבחיל זה (איכה רבה פ"א, ג):

"וילכו בלא כח לפני רודף" .. בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה, כמה דאמרת "באלקים נעשה חיל", ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, כביכול מתישין כח גדול של מעלן דכתיב "צור ילדך תשי" .. בזמן שישראל עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא מוסיפין כח בגבורה של מעלה כמה דאמרת "ועתה יגדל נא כח ה'", ובזמן שאין עושין רצונו של הקב"ה כביכול מתישין כח גדול של מעלן, והולכין גם הם "בלא כח לפני רודף".

כה פשוט הדבר בעיני השל"ה - "ודבר זה שדברנו העבודה צורך גבוה, מבואר במקרא, כתוב בתורה, שנוי בנביאים משולש בכתובים ובמשנה, ובתלמוד, ובמדרשים. ואחרון הביב בזוהר". ולדוגמה, דבר משנה במסכת אבות, בלשונו:

שנו החכמים בלשון המשנה פרק רבי מאיר אומר (באבות) בשלהי הפרק אמר "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו", רצה לומר להיות עובד את השם לכבוד השם, להגביר כח שלמעלה לייחד השם הגדול בכבודו.

נמצאנו למדים כי אכן אכפת ואכפת לו לקב"ה מפעולות האדם ועבודתו. שומה, אם כן, עלינו

בקריאה שטחית של הגישה האמורה, לפיה עבודת האדם בעולמו אינה אלא לתועלתו הגשמית והרוחנית, עולה ומזדקרת שאלה פשוטה: הלא אין זו כלל "עבודת השם"!

הכוונה להם באמרם "וכי מה אכפת ליה להקב"ה", הוא על אדון יחיד שורש השרשים, דליה לא אכפת ליה כלל, ועל זאת הכוונה באו כל הפסוקים ההם גם כן ומה שידומה להן, כי אין צדקת האדם ומריו נוגע לו כלל כי אם אל הפועל הטוב והרע בערך האדון היחיד. אמנם לצורך הכבוד להשפיע על הראשים העליונים ליחד ראש המחשבה בסופה, כי כן היה הרצון הטוהר והחפץ הקדוש - צורך גמור הוא..

והוא יחוד השם הגדול בכבודו אשר הוא צורך גבוה גם כן, ועשיית המצות והעסק בעבודות הנכונות על הכוונה הראויה בהם, הם המגיעים את עושה אל הדביקות בדברים העליונים בסוד "ובו תדבק", "ולדבקה בו", והוא חיבור התחתונים בעליונים אשר השתדלו באלו החיים לתקנם כראוי. והוא אמרם "לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות", והוא החבור והדביקות בשם המיוחד על ידי המצות, כי הם החוט המחבר בין עושיהם ומקיימם ובין השם המיוחד.

מילותיו של בעל עבודת הקודש עלולות להיות סתומות לאנשים כערכנו. כ"ק אדמו"ר הרש"ב דן בהן (ספר המאמרים תרע"ז ע' קצה ואילך), ורבנו זי"ע באחד ממאמריו המפורסמים, הנודע בשם ד"ה לא תהיה משכלה תשי"ב, מלמדנו את תורף הדברים (תורת מנחם ח"ד ע' 324. אוצר מאמרי חסידות ע' שיד)²:

הקב"ה עצמו הנו למעלה מכל מציאות העולמות. מצדו אין מקום כלל להתהוותם, וממילא - למעשיהם של הנבראים, טובים או רעים. אין זאת אלא שברצונו בא הוא בסוד ה"צמצום" הידוע בכתיב הסוד - התמעטות אורו הגדול כדי להוות את העולמות ולהחיותם. אם כן, ניתן לומר כי למעשי הנבראים ועבודתם יש משמעות רק ביחס לדרגת האלקות המצומצמת ומאירה אל העולמות ומתייחסת אליהם. לעומת זה, ביחס לקב"ה מצד עצמו, אכן אין עבודת הנבראים נוגעת כלל, שהרי

2. בנפש החיים שער ב כתב גם כן באריכות על דרך זה, אולם לא נחית לבאר את לשון בעל עבודת הקודש.

לבאר כיצד יתיישבו הדברים עם המקראות ודברי חכמינו המפורשים מהם עולה כי "אם חטאת מה תפעל בו" ו"לא אכפת ליה" אם שחיתה מן הצוואר או מן העורף, אם תפילין מן העור או מן הצמר. ולמה לי קרא, סברא היא: היות שהקב"ה אינו חסר כלום חלילה, לא ניתן להחיל על האדם תואר "עובד" ומשרת לאדונו, לכאורה.

עיון בדברי הראשונים מעלה שבדרך הפשט ניתן לומר שהעבודה אכן אינה צורך גבוה,

וכל תכלית המצוות אינה אלא לתועלת הנבראים'. רק חכמי הקבלה, האמונים על המבואר בתורת הסוד שקיום כל מצוה פועל יחודים בספירות ובעולמות העליונים, הם שדגלו בגישת "עבודה צורך גבוה".

נמצא כי הראשונים לא טרחו כלל ליישב את סתירת הפסוקים ומאמרי חז"ל. אדרבה, הם הראו בדבריהם פנים לכאן ולכאן, כאילו יש מאמרי חז"ל המצדדים בתפיסה הפשטנית, ומאידך - כאלו המתאימים לדרך הסוד. אבל בשל"ה (שם) מיישב את הדברים בדרך שאין סתירה ביניהם, וכדלהלן.

בין "סדר השתלשלות" ל"שורש השרשים"

ד. את ביאור הענין מוצאים אנו בדבריו של רבי מאיר אבן גבאי, מחשובי המקובלים ובעל ספר 'עבודת הקודש', ממנו מצטט השל"ה (מחלק העבודה פרק ג) באריכות, וזה לשונו:

1. כך מפורש בדברי רבנו בחיי (שם), שבתחילת דבריו כתב "על דרך הפשט אומר תחילה כי הברכות אינן צורך גבוה אלא צורך הדיוט", ובהמשך דבריו: "ועל דרך הקבלה וברכת את ה', אין הברכה צורך הדיוט בלבד וגם אינה הודאה בלבד, אבל הוא לשון תוספת וריבוי מלשון "וַיְבָרֶךְ אֶת יְהוָה וְאֶת מִימֵהוּ". וכך חילק גם הרמב"ן בפירושו הכתוב "לשכני בתוכם" (שמות כט, מו), "יש בענין סוד גדול, כי כפי פשט הדבר השכינה בישראל צורך הדיוט ולא צורך גבוה, אבל הוא ענין שאמר הכתוב ישראל אשר בך אתפאר, ואמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול, ופסוקים רבים באו כן, אוה למושב לו, פה אשב כי איתיה".

לגביו גם העולמות עצמם אינם תופסים מקום כלל ועיקר.

זו אם כן כוונת בעל עבודת הקודש בלשונו "לצורך הכבוד להשפיע על הראשים העליונים": "כבוד" היא התפשטות והתגלותו יתברך בעולמות (כשם שלמטה מושג ה"כבוד" אינו דבר מהותי אלא מעין התפשטות מהאדם ביחס לסביבתו), ובזה יש סדר והדרגה - "ראשים עליונים" ולמטה מהם. אין ספק כי בדרגות העליונות הקרובות יותר לאור האלקי האינסופי מאיר האור בתוקף יותר, ואילו בדרגות התחתונות הולך האור ומתמעט. ומשכך, יש צורך "לייחד ראש המחשבה בסופה".

ברם, כאמור, ביחס לקב"ה מצד עצמו - הדרגה המכונה "אדון יחיד שורש השרשים" - כפי שהוא מעל מציאות העולמות ונקרא "יחיד" מאחר שמבחינתו אין מקום לשום מציאות זולתו, שם אכן עבודת הנבראים אינה מעלה ואינה מורידה. כי זאת למדנו בתורת הסוד: יחס בין התחתונים לעליונים יימצא רק ב"סדר ההשתלשלות" - מלשון שלשלת, בה גם הטבעת האחרונה קשורה על ידי החוליות שלפניה בטבעת הראשונה - בזה אכן עבודתנו משפיעה ומוסיפה כח למעלה ואף גורעת ומתישה, חלילה. אך ב"שורש השרשים" - היא הדרגה המוכרת לדורשי פנימיות התורה בשם "עתיק", על שם היותה "נעתקת" ומרוממת מסדר ההשתלשלות - אין מכוונת עבודת התחתונים לצורך גבוה, אלא לתועלת עצמם בלבד.

שיטת החסידות - הכנת הלב לפעול בעליונים

ה. לאחר שעמדנו על יחסם של הפשטנים לסוגיה זו ודעתם של חכמי הקבלה, נפנה לראות את שיטת החסידות.

ראש וראשון המדברים בזה הוא, כמובן, מורנו הבעל שם טוב שבתורתו חוזר ונשנה פעמים רבות מספור היסוד שמחשבת האדם בעבודתו צריכה להיות על הפעולה והתיקון למעלה. תפילתו היום-יומית, למשל, היא על תיקון החסרון בשכינה וכדי לייחדה עם קודשא בריך הוא. ולדוגמה (כתר שם טוב סימן קעו): "כשיתפלל ישים מגמת פניו לשכינה ליחדה בבעלה כו', ולא יכוין לתועלת עצמו". ועוד (סימן שצה): "כבר נזכר שכל תפלות האדם יהיו לתועלת השכינה, שהיא נקראת תפלה, כמו שכתוב ואני תפלה,

ששואלת ומתפללת מדודה למלאות חסרונו. וכל מה שנחסר לאדם הכל הוא בשביל החסרון שבשכינה, וצריך האדם שיתפלל למלא חסרונו שמה, ובתיקון למעלה ממילא נמשך למטה שגם הוא אחד מאיברי השכינה, כי מלכותו בכל משלה, ואין לך מקום פנוי ממנה... ואינו משים על לבו שצער זה הוא בשכינה, ויותר היה ראוי שיתפלל עליה כי ממנה פנה ויתד שהכל בה... צריך להניח את עצמו ולהתפלל על השכינה"³.

החרה החזיק אחריו תלמידו המגיד ממעזריטש (אור תורה סימן תנ), שפירש בכך דברי חכמים במשנתם "אין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש - פירוש: אל תתפלל בשביל דבר שחסר לך.. אלא.. תתפלל על הכבוד שיש בראש, כי הדבר שחסר לך - החסרון יש בשכינה כביכול, כי האדם הוא חלק אלוהי ממעל, והחסרון שיש בחלק - יש בכלל, והכלל מרגיש החסרון של החלק. אם כן תהיה תפלתך על החסרון של הכלל".

ואין הדברים אמורים לענין תפילה בלבד אלא ביחס לכל מצוה, וכידוע לכל מעלעל בספרי החסידות לענפיהם שכולם מלאים בדבר זה - חובת קיום המצוות בשביל לעשות נחת רוח לבורא יתברך שמו, ושגור בהם מאמרם ז"ל (זהר ח"ג, ב) "ישראל מפרנסים לאביהם שבשמים". והלא זו היתה אחת הטענות הראשונות על תנועת החסידות ונושאי דגלה שהרגילו עצמם לומר קודם עשיית כל מצוה "לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה" (ראה נודע ביהודה קמא, יורה דעה סימן צג). מצוה אמרנו? גם קודם כל מעשה חולין! "קודם כל מעשה שיעשה האדם, בין ברוחני בין בגשמי, צריך להתיישב בדעתו אם יש בו צורך גבוה, לקיים בו בכל דרכיך דעה, ואז יאמר בפיו לשם יחוד" (תולדות יעקב יוסף פרשת שלח אות י).

הנה כי כן נמצא כי שלש דרכים שנינו כאן:

א) על פי דרך הפשטנים, עבודת הנבראים נעשית לתועלת עצמם בלבד, ותוצאת פעולותיהם למעלה מסתכמת לכל היותר בכך שהם גורמים "נחת רוח - שאמרתי ונעשה רצוני". (ב) תורת הסוד מלמדת כי כל מצוה שעושים למטה פועלת תיקונים ומחוללת יחודים בעולמות העליונים. (ג) יתירה מזו מורה לנו שיטת החסידות: לא זו בלבד שעבודת הנבראים

3. וראה עוד שם סימן סא, פ, פא, קכו, קפב, רסח, עדר, רפב, רצ, רצו.

פועלת למעלה, אלא גם כל אחד ואחד נדרש לעבוד את ה' בהתאם לכך - להכין לבו ודעתו לקיים כל מצוה בשביל לגרום יחודים עליונים⁴.

בין הפרטים לבין התוצאה

1. נפלאים הדברים העולים משיטת החסידות ודרישתה מכל אדם - גם אם אינו מיחידי סגולה

ומבעלי מדרגות עליונות - לכוון לבו לפעול למעלה. ועדיין מצאה לה מקום תורת חב"ד להתגדר ולחדש בזה חידוש יסודי המופיע בדבריה כדבר פשוט:

לאחר דברי הראשונים והמקובלים שעסקו בסוגיא דידן, מבארים רבותינו לדורותיהם - החל מדרושי החסידות של רבנו הזקן - כי עבודתם של ישראל אינה מוגבלת בהשפעתה רק על מדרגות האלקות היורדות ומתייחסות למציאות העולמות כנ"ל, אלא היא עולה ומגיעת עד לעצמותו יתברך!

זה לשונו של רבנו הזקן (תורה אור מקץ לד, ד): **"כתיב עורה למה תישן ה', שיהיה גילוי אור אין-סוף ברוך הוא בחכמה וחסד בבחינת עצמותו ומהותו יתברך בכבודו ובעצמו, ויאר פניו פנימיות רצונו כו', והיינו על ידי המשכת התורה והמצוות"**⁵.

ובדברי בנו, אדמו"ר האמצעי (דרושי חתונה ע' תצ): **"אנו מוצאים בכמה מקומות שבחינת המעשה דתורה**

4. ובתניא (פרק מא) כתב בפירוש, בענין כוונת "לשם יחוד", ש"אף שלהיות כוונה זו אמיתית בלבו שיהיה לבו חפץ באמת יחוד העליון הזה צריך להיות בלבו אהבה רבה לה' לבדו לעשות נחת רוח לפניו לבד ולא לרוות נפשו הצמאה לה'.. מכל מקום יש לכל אדם להרגיל עצמו בכוונה זו כי.. מכל מקום מעט מוצר חפץ לבו בזה באמת מפני אהבה הטבעית שבלב כל ישראל".

5. יש לציין כי זהו גם ענינה של עבודת היום בראש השנה מדי שנה בשנה (כמבואר באריכות בתורת החסידות) - להמשיך את ספירת המלכות ממקורה ושרשה בעולם העצמי דאין-סוף, "להיות דבראש השנה הוא עליית המלכות שעולה בעצמות אור אין-סוף.. דבחינת הרצון והתענוג שבמלכות זהו הפנימיות שבה, ובחינה זו עולה ומסתלקת למעלה מעלה בבחינת מלכות דאין סוף כמו שהיא קודם הצמצום וכמו שכלולה בעצמותו ממש" (ספר המאמרים תרס"ה בתחילתו). הרי שעבודת הנבראים מגיעה עד לעצמותו יתברך.

עבודתם של ישראל אינה מוגבלת בהשפעתה, אלא היא עולה ומגיעת עד לעצמותו יתברך!

ומצוות בישראל דוקא גדולה ביותר, לעורר לבחינת הטיית עצמותו ומהותו ממש". (לדוגמה בולטת לכך מענינא דיומא - נס פורים - ראה מסגרת).

יתירה מזו: סוד פעולתם והשפעתם של ישראל למעלה מעלה הוא ענין כללי ויסודי בעבודת ה', שהרי כוונת הבריאה, אליבא דתורת החסידות, היא **"שיהיה גילוי אור עליון שלמעלה**

מהאור הקודם וזהו התוספת אורות שנמשך על ידי התורה ומצוות שיאיר בחינות פנימיות ועצמות אור אין-סוף, שלמעלה גם מהאור שהיה ממלא מקום החלל.. שבשביל זה היה תכלית הבריאה דעולמות" (המשך" תרס"ו בתחילתו). כלומר, לא זו בלבד שעבודת הנבראים נוגעת בעצמותו יתברך, אלא בעצם היא היא תכלית כוונת הבריאה - המשכת פנימיות עצמותו יתברך אל העולמות.

לצורך הגשמת מטרה זו - מדגישה תורת חב"ד (לקוטי תורה עה, ד) - נתן הקב"ה את התורה לישראל, **"כי המשכת אלקות שישראל ממשיכים על ידי קיום המצוות הוא מעצמותו יתברך ממש, וכן הוא מאמר ותתן לנו ה' אלקינו כו', פירוש - בכיכול שנתן את עצמו אלינו שנהיה יכולים להמשיך בעצמותו יתברך ממש"**.

אך אם כן, נידרש להסב פנינו אל המקורות האמורים הסותרים, לכאורה: כיצד יתיישבו דברים אלו עם מאמר המדרש שלא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות - האומנם לא אכפת כלל לקב"ה בין שחיטה מן הצוואר לשחיטה מן העורף? אלא, מבאר רבנו זי"ע (תורת מנחם שם), יש להבחין בין הפרטים לבין התוצאה:

6. ביאור זה הפוך בתכלית מהנכתב בנפש החיים (שם פרק ד) "שלפי בחינת עצמותו ית' בלתי התחברותו אל העולמות אין מקום לתורה ומצוות כלל". ועל פי תורת החסידות אין הדבר כן, וכרמו חז"ל בתיבת "אנכי" (שבת קה, א ע"פ גירסת העין יעקב) "אנא נפשי כתבית יהבית", ופירש רש"י שם: "אנא נפשי - אני בעצמי". ובספר המאמרים תרע"א (ע' סג) כתב אדמו"ר הרש"ב: "אמיתית העצם דשם הוי"ה זהו שנתגלה במתן תורה דוקא, וכמו שכתוב אנכי הוי"ה אלקיך בחינת אנכי ממש כו', והגילוי בזה הוא כמו שהוא בעצמותו ממש.. דהיינו מבחינת עצמות אור אין-סוף ברוך הוא.. שאינו שייך לעולמות כלל".

מהו ענינו של צירוף זה? מבאר רבנו: ביטול האדם לאלקות, ויתר על כן - הזיכוך הנפעל בו על ידי המצוות. כלומר, המצוות עושות את הבריות לא רק "צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות מגונות" (כלשון הרמב"ן לעיל) אלא הן מביאות למהפך כללי בו היש נעשה אין. על ידי שהאדם מבטל את רצונו שלו ומקיים את ציווי ה', הוא הולך ומזדכך ותר"ג אברי גופו נעשים כלים להמשכת אור אין-סוף⁸.

הביטול - נוגע עד העצמות

ז. הנה כי כן נתבאר שביטול וזיכוך האדם במעשה המצוות נוגע לעצמותו יתברך, אלא שטרם עמדנו על טעמו של דבר - מדוע אכן כה חשוב הביטול למעלה.

שיקיים האדם מצות השם יתברך ועושה נחת רוח ליוצרו ומעלה מ"ן ומקשר העולמות זה בזה על ידי שמעשיו על פי החכמה והשכל ומשפט דעת התורה, ומכל מקום גוף השחיטה אין צורך גבוה, רק שאדם יאכל כשנשחט דוקא זה שניתן לצרף האדם, וצירוף האדם צורך גבוה. כי המדרש בא לומר שמצות השם יתברך הוא לצורך שלימות האדם ולא לטובת גבוה אבל שלימות האדם ודאי צורך גבוה, כך נראה לי נכון⁹.

8. בדרך דומה (אם כי לכוונה הפוכה) כותב המהר"ל (תפארת ישראל פרק ז): "מה שאמר לא ניתנה תורה רק לצרף הבריות, אין הפירוש כי המצוות הם מצרפים האדם במה שצריך האדם עצמו במדות הטובות וההגונות... אבל המצוות בעצמם מצרפים נפש האדם להשיב אותה אל ה'.. [כ]ן ישראל עם ה'.. יש להם נפש מיוחדת אלוקית ביותר.. נתיחדו במצות עשה, שהם רמ"ח מצוות, כי הנפש שהיא עומדת בגוף.. צריך להוציא אותה מן הטבע, ולהיות לה דביקות בו יתברך, וזהו על ידי המצוות.. וזה שאמר ומה אכפת להקב"ה בין שוחט מן הצואר ובין שוחט מן העורף.. רצה לומר כי אין השם יתברך חפץ בשחיטה מצד השחיטה בעצמה שהוא דבר טוב, כי מה אכפת להקב"ה בשחיטה בעצמה, כי אחר שהוא מפסיד הבעל חיים - מה לי אם מפסידו מן הצואר, או מן העורף. אלא ניתנה תורה רק לצרף הבריות, כדי שיהיה.. צורך וזכוך הנפש, כאשר דבק בשכלי, ואז יש לו דבקות בו יתברך".

נמצא כי לשיטת המהר"ל, זיכוך וצירוף הבריות היא דבקות הנפש בה'. אבל כוונתו היא שזו התועלת שמשגי האדם עצמו מהמצוות, ואילו לקב"ה אין מזה מאומה. לעומת זה, בדרך החסידות המבוארת בפנים מאמרנו, צירוף הנפש אינו מכוון לדבקות הנפש והתעלותה (בלבד) אלא עיקרו הביטול שלה והיותה כלי להמשכת אלקות, וענין זה דוקא נוגע לעצמותו (וראה לשון התניא פרק י שהובא להלן בפנים).

בכל מצוה ישנם התנאים המעשיים המעכבים בה, כמבואר בשלחן ערוך ופוסקים. במקביל, כל פרט במצוה פועל זיכוך פרטי בגוף האדם באבר המסוים המקיים את המצוה וכמו כן בדבר בו מקוימת המצוה.

דוגמה לדבר - שחיטת קדשים: ישנם פרטי המצוה המעכבים את השחיטה - שחיטה דוקא מן הצואר ולא מן העורף, דיני כשרות הסכין, זמן השחיטה וכדומה. אך מלבד כל אלו ישנה התוצאה - צירוף הבריות: הזיכוך הנפעל בכהן השוחט כמצוותו, וכמו כן הבהמה הנשחטת כהלכתה משתחררת ממעמדה הנחות ועולה לקדושה. ובהשלמת כל פרטי ההקרבה נעשה "ריח ניחוח לה".

ולעניננו: כוונת חז"ל במאמרם "וכי מה איכפת ליה להקב"ה" אכן היתה לפרטי הכשר המצוה והתנאים המעכבים בה; מאידך גיסא, הזיכוך הנוצר על ידי כל פרט במצוה והמהפך הנעשה על ידה מ"יש" ל"אין" באדם המקיימה ובדבר בו נעשית המצוה - דבר זה נוגע גם נוגע לעצמותו יתברך!

זהו הטעם - מטעים רבנו - לדיוק במספר רמ"ח מצוות עשה, כנגד רמ"ח אברי האדם: על כל אחד מאברי האדם להזדכך ולהפוך לכלי ראוי להתגלות אלקות הנעשית על ידי מצוה מסוימת השייכת לאבר פרטי זה.

ובסגנון אחר (תורת מנחם ח"ה ע' 236-237):

מזה שאמרו "לא איכפת ליה" כו' (ואף על פי כן) ניתנו המצוות "כדי לצרף בהם את הבריות", מובן שגם בבחינת "אדון יחיד שורש השרשים" - צירוף הבריות שעל ידי העבודה הרי זה נוגע למעלה. וטעם הדבר, לפי שכן היה "הרצון הטהור והחפץ הקדוש" להיות צירוף הבריות דוקא.

נמצא כי דברי חז"ל מתפרשים עתה באור אחר בתכלית:

"וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף?!" - פרטים אלו אכן נוגעים בדרגות השייכות לסדר ההשתלשלות בלבד, ולא לעצמותו יתברך;

אלא מה כן נוגע לעצמותו? - "לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות", "צירוף" הבריות אכן נוגע למעלה מעלה!

9. ועל דרך זה כתב בשפת אמת (ליקוטים, לספר נצח ישראל, פכ"א) "כי שלימות האדם ודאי צורך גבוה מה

ובהקדמה:

כידוע, על הכוונה העומדת מאחורי בריאת העולם נאמרו בספרים טעמים שונים. אם מאחר ש"טבע הטוב להטיב" (עץ חיים שער הכללים בתחילתו), או כי רצה הקב"ה "לגלות שלמות כוחותיו" (עץ חיים בתחילתו), ועד לביאור הזהר "בגין דישתמודעון ליה" (ח"ב מב, ב).

כל המצוי בתורת חב"ד יודע כי כיסוד ועיקר תפסו רבותינו את טעם המדרש (תנחומא נשא טז.

במדבר רבה יג, ו) "נתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים". וכמו שביאר אדמו"ר הרשב"ב ("המשך" תרס"ו בתחילתו. וראה לקוטי שיחות ח"ו פרשת שמות, ב) שכל הטעמים שנאמרו בספרים נכונים הם ביחס לדרגות שונות בסדר ההשתלשלות, ואילו הכוונה לעשיית "דירה בתחתונים" היא בעצמותו יתברך, ולכן היא ללא טעם שכלי - "נתאוהו" - שהרי אין שום טעם לצורך של הקב"ה ב"דירה", ועוד "בתחתונים" דוקא.

מוסיף רבנו ה'צמח צדק' ומלמדנו (אור התורה שיר השירים ע' תרעט) שחז"ל דייקו בלשונם ואמרו "דירה" ולא כינוי אחר, כי דוקא תואר זה מורה שאכן הכוונה והרצון העומדים מאחורי טעם זה הם מעצמותו יתברך:

הענין הוא שיהא לו דירה בתחתונים כמו שהוא יתברך קודם ההשתלשלות שהיה הוא ושמו בלבד, והיינו בחינת אחדות פשוט בתכלית הפשיטות, ופירוש שיהא לו דירה, היינו שימשך ויתגלה למטה גם בתחתונים שכבר הם בהשתלשלות - [ב] בחינת אחדות פשוט כמו שהוא למעלה, וידור בתחתונים כמו שהוא דר בעצמותו כביכול, שזה נקרא בשם דירה, על דרך משל אדם הדר בבית חבירו, שכל מהותו שם בבית חבירו כמו שהוא דר בביתו, אבל מה שנתגלה ונמשך לפי אופן ההשתלשלות בלבד, אין זה בחינת "דירה", שהרי עצמותו מוסתר ונעלם בהשתלשלות כידוע.

הנה כי כן נמצא שעל ידי "צירוף הבריות", כאשר הברואים התחתונים מתבטלים ממציאותם שלהם ונעשים כלים להמשכת אור איך-סוף, בזה הם ממלאים את כוונת עצמותו יתברך בבריאת העולמות - דירה לו יתברך בתחתונים, ולכן ודאי

כשיתבונן האדם בגודל הזכות לשמש את מלך מלכי המלכים בכבודו ובעצמו, עצמותו יתברך - יתמלא אושר וחדוה ויודה וישבח לה'

שהדבר "איכפת ליה" לעצמותו!
אדרבה, דוקא הביאור האמור מיישב היטב את השאלה בה פתחנו - כיצד נופל לשון "עבודה" ו"שירות" כלפי הקב"ה, והרי בהיותו "שלימותא דכולא" איך יתכן למלא את "חסרונו"?

אך לדרכנו אין כל תמיהה: אין אנו מתכוונים כלל בעבודתנו להשלים לקב"ה דבר החסר לו. אין "חסרה" לו דירה, ואכן אין לנו כל ביאור הגיוני מדוע רצה הקב"ה בכך, ברם, כשאנו מקיימים את מצוותיו, ממלאים אנו את הכוונה שעלתה בעצמותו יתברך.

ובלשון כ"ק אדמו"ר מהר"ש (מאמרי תרל"ו פרק צ):
"דבאמת אינו שייך כלל לומר שהעבודה היא צורך גבוה על דרך שירות העבד לרבו, אלא שכך עלה ברצונו יתברך שיתאוה להיות לו דירה בתחתונים ושהאדם בעבודתו דוקא ימשיך".

וכאלו הם דברי הנוקבים של רבנו הזקן (לקוטי תורה ע, ג):

דהנה ידוע המאמר "נתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים", כי.. הנה קמיה יתברך "כולא ממש כלא חשיב", רק זהו "קמיה" דוקא, אבל אצלנו - העולם נחשב ליש ודבר בפני עצמו ומסתיר אלקות... ותכלית בריאת העולם הוא ש"נתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים". פירוש: כי העולם הזה הוא העולם היותר תחתון שהעולם בו יותר והחשך כפול ומכופל, וזהו פירוש "בתחתונים".. ושם דוקא יהיה בחינת "דירה" והתגלות אלקותו יתברך בידיעה שלנו גם כן, כמו שהוא למעלה בידיעה עליונה דכולא קמיה כלא חשיב, ולזה היה תכלית המכוון בבריאת העולם. הגם שאין מושג לנו הטעם שנתאוה לזה, רק שכך עלה ברצונו..

ואיך ממשיכים גילוי זה ודירה זו בתחתונים - הוא על ידי בחינת אתכפא ואתהפכא.. כמו שכתוב "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", ואמרו רז"ל "לעבדה" - זו רמ"ח מצוות עשה, ולשמרה - זו שס"ה לא תעשה"..
שעל ידי זה יהיה הדירה בתחתונים, שהוא ענין גילוי והמשכת אור איך-סוף ברוך הוא למטה.

וזהו שנקרא "עבודה" לשון תיקון, היינו שעל ידי עבודתנו אנו ממשיכים שיהיה הגילוי למטה שאנו

מתקנים תיקון זה על ידי עבודתנו.

מכל זה נמצא כי המושג בו עוסק מאמרנו "עבודה צורך גבוה" הולם יותר דוקא ביחס לעצמותו יתברך - יותר משייכותו לדרגות עליונות בסדר ההשתלשלות.

פירושי:

כאמור, בסדר ההשתלשלות יש "טעמים" לבריאה, בהתאם לכל דרגה, אך התכלית של "דירה בתחתונים" אינה בגדר "טעם", שהרי אין כל הגיון בכך שלעצמותו יתברך "תחסר" דירה, ולא זו בלבד אלא שדירה זו תהיה "בתחתונים" דוקא. מעתה, אם הבריאה אכן באה כביכול להשלים "צורך" מסוים

9. ראה באריכות - 'אור וחיות' גליון 8.

שיש לקב"ה (למשל, לאפשר לו "להטיב לברואיו", כי מצד "טבע הטוב" שלו הוא מוכרח כביכול להטיב), קשה לומר שהנבראים השפלים הם המשלימים את החסרון שלמעלה. לעומת זה, בעצמותו יתברך בה כוונת הבריאה אינה מצד "טעם" כלשהו, הרי שאין כלל דבר חסר שהנבראים משלימים לו, ואם כן מושג ה"עבודה צורך גבוה" הולם דוקא כאן.

ואכן כך כתב בתניא (פרק י) בענין הצדיקים ה"נקראים בני עליה, מפני שגם עבודתם בבחינת ועשה טוב בקיום התורה ומצותיה הוא לצורך גבוה ומעלה מעלה עד רום המעלות, ולא כדי לדבקה בו יתברך בלבד לרוות צמאון נפשם הצמאה לה'.. אלא כדפירשו בתיקונים איזהו חסיד המתחסד עם קונו עם קן דיליה לייחדא קב"ה ושכינתיה בתחתונים".

פורים - השינה וההתעוררות

שעמדו בפני סכנת כליה ח"ו. כי כ"שנסתלק החיות מההארה למעלה מעלה לבחינת עצמותו ומהותו, אזי העולמות אינם תופסים מקום כלל, והנהגת העולמות הוא בבחינת שינה, כביכול כאדם הישן שנסתלק שכלו מהכלי שהוא הגוף למקורו ורששו" (תורה אור לד, ד).

מעתה עלינו לשאול: אם מצבם היה כל כך רע - איך נעשה כל כך טוב? הלא כל עוד בשורש גזירת המן עומדות הסתרת הפנים העליונים והשינה שלמעלה, אין ישועת ישראל תלויה במהלכים דיפלומטיים כאלה ואחרים. ואם כן, כיצד זה התהפך הגלגל והתרחש נס פורים? מה גרם ל"ויקץ כישן ה'", או בסגנון חז"ל (לקוט שמעוני עה"פ) בדרשת הכתוב "בלילה ההוא נדדה שנת המלך" - עליו איתא בגמרא (מגילה יט, א) שזהו "תקפו של נס" - "נדדה שנת מלכו של עולם!?"

מלמדנו רבנו הזקן (תורה אור צט, ב) כי אכן כן: היקיצה למעלה התעוררה (תרתי משמע) על ידי עבודת ישראל למטה - כתוצאה ממסירת נפשם של ישראל באותה שעה, שהרי "המן רצה להשמיד ולהרוג את כל היהודים.. ואם היו כופרים חס ושלוש לא היו עושים להם כלום, שהרי לא גזר רק על

מבואר במאמרנו כי ישראל בעבודתם ובמצבם הרוחני מגיעים ופועלים - לטוב ולמוטב - עד למעלה למעלה בעצמותו יתברך. דבר זה הורחב בתורת רבותינו ביחס לענייני דיומא - מהותו של נס פורים.

דרשו חז"ל בדברי הקטרוג של המן הרשע "ישנו עם אחד" ופירשו - "ישנו מן המצוות" (מגילה יג, ב). ומשמעות שינה זו בישראל היא בהקבלה לשינה בחיי הגוף (תורה אור צו, ד. צט, א.ב. ובאריכות - ספר המאמרים ת"ש ע' 5): כשאדם ישן, כחות נפשו - ראייה, שמיעה וכדומה - אינם פועלים כתקנם אלא הם עולים ומתכללים במקורם בעצם הנפש. וכך ברוחניות, בנשמת האדם ובחיי האומה: בהיותם תחת מלכות אחשוורוש, ירדו ישראל ממדרגתם עד ש"ישנו מן המצוות".

והנה, מדתו של הקב"ה היא מדה כנגד מדה, וכך גרמו ישראל לענין השינה גם למעלה כביכול - "למה תישן ה'": הספירות העליונות דרכן מחיה ומנהיג הקב"ה את העולמות בכלל וישראל עם קרובו בפרט - כמו נתעלמו במקורן בעצמותו יתברך, וישראל שלמטה הלכו וירדו בגלותם עד

שמחה של מצוה

ח. לחתימת הדברים, אם כי בסוגיה רעיונית עסקינן ומדברים שהם כבשונו של עולם, הרי שההשלכות הנגזרות מהמסקנה כי אכן "עבודה צורך גבוה" מעשיות הן להפליא.

כך למשל, ניתן בהחלט לומר כי הדרישה היסודית בשיטת החסידות ל"שמחה של מצוה" נובעת ישירות מגישתה ביחס לשאלת "עבודה צורך גבוה":

כשיתבונן האדם בגודל הזכות שניתנה לו לשמש את קונו - לא רק כפי ש"קונו" צמצם עצמו לדרגות תחתונות השייכות להתהוות העולמות, אלא הריהו עומד ומשרת את מלך מלכי המלכים בכבודו ובעצמו, עצמותו יתברך - יתמלא אושר וחדוה, ויודה וישבח לה' על שבחר בו וקירבו לעבודתו ושירותו, ובמרץ רב יזדרז לקיים כל מצוה

בהתרגשות ושמחה עצומה, באמרו ללבו "אשרינו מה טוב חלקנו".

ובלשון כ"ק אדמו"ר הרי"צ (אגרות קודש ח"ב ע' נ): והקושיה הגדולה - במה וממה תהיה שמחת הנפש, הנה ענינו מבואר בדא"ח¹⁰ בארוכה, כי מזה גופא אשר הוא יתברך קרבנו לעבודתו, אשר בלימוד דברי תורה, פירוש, גם אותיות התורה, ובקיום המצות, ממששים עצמות אור אין-סוף ברוך הוא, יותר מהגילויים בעולמות העליונים, גם בעולמות האין-סוף שלפני האצילות. והנחה והחלטה זו מעורר ומגלה את השמחה הפנימית!

[יצוין כי מצינו אופן נוסף בביאור ענין זה שהעבודה נוגעת בעצמותו, ראה המשך תע"ב ח"ב ע' תתקכג (ובמהדורה החדשה - ח"ד ע' א"ר). המשך תרס"ו ס"ע תקכא (ובמהדורה החדשה - ע' תרפז-תרפח). לקוטי שיחות ח"ז ע' 415. ועל כן, בהזדמנות אחרת א"ה].

10. דברי אלקים חיים, כינוי לדרושי חסידות.

לעלמין.. והמסירת-נפש להשליך חייו מנגד נמשך שלא ליפרד ממהותו ועצמותו יתברך שהוא למעלה מחיי החיים וקמיה כלא ממש חשיבי.

ענין המסירת-נפש של ישראל - ויתור על החיים כפשוטו - אינו בא כתוצאה מקשר אל המדרגות באלקות המביאות חיים לעולם, שהרי במעשה זה היהודי מוותר על חייו. ברור אם כן כי במסירת-נפשו שואף היהודי הרבה למעלה מזה, למעלה מחיי הגוף ולמעלה מכל מדרגות האלקות המתייחסות אל החיים. קשור הוא אל עצמותו יתברך שלמעלה מכל זה, אליו הוא משתוקק, גם במחיר נטילת חייו מן העולם.

זהו סוד ההתעוררות של פנימיות נשמת ישראל בימי הפורים משנתם העמוקה בגלות, וממילא - חזרו כחות נשמתם לפעול גם בגלוי ולתקן את דרכיהם בתשובה ומעשים טובים. בעבודה זו, כאמור, הגיעו עד למעלה מעלה, אל עצמותו יתברך, ושם פעלו התעוררות הכחות והספירות שהתכללו בעצמותו בעת שנת מלכו של עולם, ושוב חזרו וירדו למטה מטה בסדר ההשתלשלות - עד להיכל מלכותו של אחשוורוש והפיכת הפור לנס פורים.

ולענינו: נמצא, אם כן, שעבודתם של ישראל בלימוד התורה וקיום המצוות היא בעלת משמעות לא רק בדרגות השייכות לנבראים, אלא היא בוקעת ועולה עד לעצמותו יתברך.

היהודים. אך כולם כאחד לא עלה על דעתם מחשבת חוץ חס ושלוש ומסרו נפשם על אחדותו יתברך". לראשונה מאז מעמד הר סיני, הועמדה האומה הישראלית כולה במבחן האמונה - וכולם כאחד בחרו להישאר נאמנים לה' ולמרדכי עבדו, גם כאשר קול צחצוחי חרבות נשמע מחצרות שכניהם מהודו ועד כוש במשך חודשים ארוכים.

מהיכן נובע כח עילאי זה של מסירת-נפש? כיצד מתנוצץ הוא בקרב "כולם כאחד" - מנער ועד זקן טף ונשים, תלמידי חכמים ופשוטי עם? והלא "על אהבה נאמר טעם כמו שכתוב לאהבה את הוי"ה אלקיך כי הוא חייך, ואין זה טעם על מסירת-נפש, כיון שהטעם הוא כי הוא חייך - והרי מסירת נפש הוא להשליך חייו מנגד!"

אין זאת אלא שהגורם לתופעת הפלא של המסירת-נפש הוא הקשר בין כל יהודי - יהיה מי שיהיה - לעצמותו יתברך, אל הקב"ה עצמו - למעלה למעלה מכל מדרגות האלקות השייכות לסדר ההשתלשלות ויורדות "להתלבש" בעולמות ולהחיותם.

כי הנה פירוש "כי הוא חייך" היינו מה שהוא יתברך "ממלא כל עלמין" ו"סובב כל עלמין", שעל ידי זה מחיה ומהוה כל עלמין. ובחינת ממלא וסובב הוא רק הארה לבד ממנו יתברך, אבל מהותו ועצמותו יתברך אינו בגדר עלמין כלל אפילו להיות סובב וממלא

"גם אני וְעַרְתִּי אֶצוּם כֵּן וּבְכֵן
אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ... אִם עַל הַמֶּלֶךְ
טוֹב יִבּוֹא הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן הַיּוֹם
אֶל הַמִּשְׁתָּה... תַּעֲתֵן לִי נַפְשִׁי
בִּשְׂאֵלְתִי וְעַמִּי בְּבִקְשָׁתִי"

השתדלות היא הטפל

אסתר רוצה למצוא חן בעיני אחשוורוש ולבקשו לבטל את הגזירה. היא מתכננת לסכן את חייה ולהיכנס לחצר הפנימית ללא הזמנה, ואיך היא מתכננת? בצום של שלושה ימים. איך היא תיראה אחרי צום ארוך שכזה, איך היא תמצא חן בעיני אחשוורוש?! ואם אין עניין לפעול לפי דרך הטבע, אז למה בכלל לגשת אליו?

האמת היא שאסתר הבינה שהגזירה לא קשורה כלל לאחשוורוש והמן! הם לא הנושא. כשיש גזירה על עם ישראל, צריך לחזור בתשובה בצום ובתחנונים. אפילו אסתר, הנמצאת במוקד ההתרחשות, איננה עסוקה בדיפלומטיה אלא בתפילות. רק לאחר ההשתדלות הרוחנית מגיע תורה של מעט השתדלות אצל המלך, אבל גם אז אין לסמוך עליה או להפוך אותה לעיקר.

כמו ארנק, המסוגל להכיל כסף אך אין לו חשיבות משל עצמו, כך גם ההשתדלות היא כלי לישועת ה', כלי ותו לא. מסיבה זו ההשתדלות יכולה להיות גם חלקית.

לעורר את מידת הניצחון של המלך

למה אסתר לא זועקת ישירות אל המלך? בשביל מה היא מזמינה אותו למשתה ושוב שותקת? ומדוע המן מוזמן?

הארות מהרבי למעילת אסתר

הרב משה שוילת

ידועים דברי הבעל שם טוב על מאמר חז"ל "הקורא את המגילה למפרע לא יצא", שיש לקרוא את המגילה כדבר שקורה היום ולא כאירוע מן העבר - "למפרע".

הרבי מליובאוויטש זצ"ל הרבה לעסוק ברלוונטיות של המגילה. מכל פסוק בה ניתן ללמוד תילי תילים של הוראות בעבודת ה', ובמאמר זה נטעם נקודות 'בוערות' בעבודת ה' מתוך מגילת אסתר.

**”וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְמֶלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ
 וַיֵּשֶׁן עִם אֶחָד מִפְּזֵר וּמִפְּרָד בֵּין
 הָעַמִּים בְּכָל מַדְיוֹת מַלְכוּתְךָ
 וְדַתְיָהֶם שֵׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דַּתִּי
 הַמֶּלֶךְ אֵינִם עוֹשִׂים וְלִמְלֶךְ אֵין
 שָׂוָה לְהַעֲחֵס”**

סכנה: עם מפודד!

היתה זו תקופה טובה ליהודים. הם הוזמנו לחגיגות של אחשוורוש, אסתר היתה המלכה ומרדכי היה חשוב בחצר המלך. מאיפה לקח המן תעוזה לגזור גזירה מטורפת על כל היהודים?

המן הבין שעם ישראל הוא "עם אחד", העם שמגלה את ה' אחד, ויש להם דת שונה שמגינה עליהם גם כשהם מפוזרים בין כולם. אבל, כשהמן מגיע לסעודות אצל אחשוורוש ורואה יהודים שאוכלים לא כשר ומתביישים ביהדותם, הוא מבין שכעת העם הזה לא רק מפוזר אלא גם "מפודד"! יש בהם פירוד מה' יתברך. אז הוא מרהיב עוז לצאת בגזירה של השמדת עם שלם ביום אחד.

הדבר הזה גרם ליהודים להפסיק להתפזר, ולהתאחד בחזרה עם ה' אחד. מרדכי ואסתר מנהיגים אותם לחזור בתשובה שלמה במסירות נפש וכך הם מבטלים את הפירוד ואת גזירתו המסוכנת וחסרת התקדים של המן הרשע.

יש לו שינויים גדולים

על דברי המן "דַּתְיָהֶם שֵׁנוֹת" אומר המדרש ש'שונות' מלשון שינויים, "שיניהם גדולות - שאוכלין ושותין ואומרים: עונג שבת ועונג יום טוב". המן התלונן על כך שעם ישראל עושים הרבה סעודות מצווה, כל סעודה אצלם קשורה ליום קדוש, שבת וחג וסעודת מצווה.

אסתר רוצה להבעיר את אחשוורוש. היא רוצה להראות לו לאיזה מעמד מאיים טיפס המן, עד שהמלכה מזמינה אותו למשתה עם המלך, ולעורר באחשוורוש סימני שאלה. כשהיא רואה שהמסר לא נקלט, היא מזמינה את שניהם למשתה נוסף. היא תדבר רק לאחר שאחשוורוש ישים לב בעצמו שמהו עם השר הזה השתבש. במשתה השני אסתר תוקפת את המן רק לאחר שאחשוורוש רותח.

טמונה כאן הוראה מפתיעה בעבודת ה': כשהמצב מול היצר הרע (המן) קשה, יהודי פונה במר נפשו לקדוש ברוך הוא (אחשוורוש שלמעלה) ואומר לו: "ראה! הוא נהיה כמוך (ח"ו), היצר הרע הזה שולט ללא מעצורים! אני מזמין את שניכם למשתה, חסר אונים, בשביל להמחיש את האבסורד!". ואז הקדוש ברוך הוא מתמלא בכעס על כוחות הרוע ומוריד אותם מממשלתם.

עם עמלק לא מתוכחים

כשאסתר סוף סוף מדברת, היא לא טורחת להתמודד עם טענותיו של המן! הוא קטרג: "ישנו עם מפוזר ומפודד... ואת דתי המלך אינם עושים" ועוד טענות משונות שחז"ל מספרים לנו עליהן; מדוע אסתר לא מפריכה את הטענות ומשכנעת את אחשוורוש בצדקת עם ישראל? למה היא בוחרת רק לומר שהיא חלק מעם ישראל אבל לא מסבירה את הייחודיות של העם הזה?

מכאן למדים שכשמתמודדים עם טענות מופרכות והזויות מוטב שלא להתעסק איתן בכלל. אסתר אומרת לאחשוורוש בעצם כך: "שמעת את טענות המן על עם ישראל? השתכנעת מהן? אז רק תדע שאני חלק מהעם הזה. אותי אתה מכיר ואתה יודע כמה אני מיוחדת, אותי בחרת מכל הנערות שהגיעו אליך ממאה עשרים ושבע מדינות, וזהו". כל הסבר נוסף מיותר. טענות המן לא ראויות ליחס, הכל אצלו מתחיל משנאה תהומית ולא הגיונית של זרע עמלק, שאותו ואת טענותיו צריך רק למחות.

גם כשיהודי נתקף בטענות פנימיות של היצר שמקורן מעמלק הפנימי כמו קרירות, ספקות באמונה וכדומה, עליו לנהוג בצורה דומה.

על דרך זה אומרים לכל יהודי: עליך להציל יהודים! להחזיר יהודים בתשובה! יהודי עלול לחשוב לעצמו: בדרך הטבע, מה כבר אני יכול לפעול? אני אדם יחיד ואין בכוחי לשנות את העולם, עדיף שאשב בפינה שלי ואלמד ואתפלל.

על זה אומרים לו: "מי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות", כל יהודי הוא מלך על חלקו בעולם, הוא שליחו של מלך מלכי המלכים ו"עבד מלך - מלך", וכשבאה לידו הזדמנות מסויימת להשפיע על יהודי ולהצילו, אומרים לו: לעת כזאת הגעת למלכות! ייתכן שפעולה זו היא הפעולה העיקרית שבשבילה ירדה נשמתך לעולם הזה!

אשר לא כדת

אסתר התעלטה מעל לשיקולים שכליים. בדרך הטבע לא היה מקום לבוא אל המלך, כי כל איש ואישה שיבוא אל המלך בלי להיקרא, אחת דתו להמית, ואסתר כבר שלושים יום לא נקראה וסר חנה אצל המלך.

זהו פורים: כל השנה יש סדר. אין לבוא אל החצר הפנימית. אבל בימי הפורים ניתן הכוח לכל אחד ואחת מבני ובנות ישראל, ללכת בתוקף ולא להתחשב בכך שהכניסה אל החצר הפנימית היא "לא כדת".

כשיהודי עומד בתנועת נפש של "עד דלא ידע", הוא אינו מתחשב בשום דבר. הוא יודע שבחצר הפנימית נמצא המלך "אחשורוש" - זה הקדוש ברוך הוא שאחרית וראשית שלו, והוא דוחק את עצמו לבוא אל המלך ולא אכפת לו מה תהיינה התוצאות מהכניסה שלא כדת! הוא יפגוש עוד מעט את הקדוש ברוך הוא שאחרית וראשית שלו!

או אז ינהג איתו גם הקדוש ברוך הוא "לא כדת". בשמיים לא יעשו חשבון אם הוא ראוי לבוא אל המלך אל החצר הפנימית או לא, ויקבלו את זה שהוא "דחק ונכנס" ויושיטו לעברו את שרביט הזהב!

"אמר לו הקב"ה: רשע! אתה מפיל עין הרע במועדים שלהם, הרי אני מפילך לפניהם ומוסיפים להם מועד אחד על מפלתך. זה ימי הפורים".

זאת אומרת שקביעותו של פורים קשורה לזמן עצמו, לא כמו בימים טובים ושבת קודש שזמנם נקבע בגלל עניין מסויים שקרה בהם. פורים חוגגים על זה שיש לנו חגים!

ולכן "מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע" - לכל חג יש מאורע מסויים שגרם לו ובהתאם אליו הוא מוגבל ומוגדר וכך גם שמחתו. אבל פורים, בו היה קטרוג על עצם מושג החג ומועד, כשהוא עצמו הפך לחג אין בו הגבלות על השמחה, עד דלא ידע.

"כי אם החרש תחרושי בעת הזאת רוח והצלה ועמוד ליהודים מפקוס אחר ואת ובית אבוק תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות"

ומי יודע?

אסתר חששה להיכנס אל המלך, כי לא היה בכך טעם. היא לא תוכל להציל בדרך הזו את עם ישראל. אז שכנע אותה מרדכי להיכנס אל המלך. מרדכי דרש מאסתר הנהגה ש"למעלה מטעם ודעת". הוא חיבר אותה לדרגות שלמעלה מהטבע, אל הבלתי נודע! זו המשמעות של: "ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות". מי יודע? אף אחד לא יודע! זהו ה"עד דלא ידע", למעלה מהיגיון. עכשיו זה הזמן לנצל את הקרבה למלכות וללכת מעל ההיגיון על מנת להציל את עם ישראל!

ושבתה הארץ שבת לה

מה פשר הקדמת הכתוב את ציווי השביתה לפני אזכור עבודת האדמה, הלא תחילה עובדים ואחר כך שובתים? • מדוע נקטה התורה כדוגמה לשביתה – שדה וכרם דוקא? • מהי שמיטת כספים ברוחניות? • והאם שמיטה היא מצוה מקומית מוגבלת – בזמן ובמקום – או מצוה כללית המלמדת על כל מצוות התורה?

לרגל שנת השמיטה – מקבץ פניני חסידות מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע סביב מצוה ייחודית זו והמסרים העולים ממנה לעבודת האדם בשש השנים שאחריה ושלפניה

שמיטה – מצוה כללית

את מצוות השמיטה פותחת התורה בפסוק "וידבר ה' אל משה בהר סיני גו' ושביתה הארץ שבת לה". מפרש רש"י בשם תורת-כהנים: "מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצוות נאמרו מסיני? אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני".

וצריך להבין: מדוע הלימוד "בהר סיני" הוא במצוות שמיטה דוקא, הרי הלימוד היה יכול להכתב במצוה אחרת (שבה נמנים הפרטים), ומאותה מצוה היינו למדים על כל המצוות שכל דקדוקיהן נאמרו מסיני? בפשטות יש לומר: כיון שמצוות שמיטה נאמרה בכללות בפרשת משפטים (לאחר מתן-תורה) – "והשביעית תשמטנה ונטשתה", ובפרשת בהר חוזרת ונשנית בדרך פרט.

אבל אין זה מספיק, שהרי ישנן עוד מצוות שנאמרו בפרשת משפטים.

וביותר יוקשה: מצוה שממנה למדים על כל המצוות – היתה צריכה להיות מצוה כללית, ומדוע נבחרה מצוות שמיטה, שלכאורה היא מצוה פרטית, ויש בה כמה וכמה הגבלות: נוהגת רק בזמן שהיובל נוהג; ואפילו להדעות שנוהגת גם בזמן הזה – הרי זה לדעת רוב הפוסקים רק מדרבנן. זוהי הגבלה בזמן; ויש בה גם הגבלה במקום: בארץ ישראל דוקא ולא בחוץ-לארץ.

לכן בהכרח לומר שמצוות שמיטה היא מצוה כללית, וממנה אפשר ללמוד על מהותן של כללות מצוות התורה (כמבואר להלן).

(על פי לקוטי שיחות ה"א ע' 237)

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך

נתינת כח לא לשקוע ב"ארציות"

את מצות השמיטה פותחת התורה בציווי: "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך גו".

לכאורה, למה הוצרך הכתוב לומר זאת - הלא כיון שאין זה ציווי אלא ענין של רשות, מהיכי תיתי שיהיה אסור, שהוצרך לומר "שש שנים גו"?

בהכרח לומר, שגם "שש שנים תזרע שדך גו" נכלל בענין מצות שמיטה. המצוה היא לא רק "ובשנה השביעית שבת שבתון", אלא גם "שש שנים תזרע גו" הוא חלק מהמצוה.

משמעות הדבר - בשני אופנים:

(א) זהו הכנה למצות שמיטה: כדי שיוכלו לקיים "ובשנה השביעית שבת שבתון" - הרי זה על ידי ההכנה ד"שש שנים תזרע גו".

(ב) זהו התכלית של מצות שמיטה: תכלית הכוונה ד"שבתון" בשנה השביעית היא - כדי שלאחרי זה יהיה "שש שנים תזרע גו".

והביאור בזה:

ענין השמיטה כפשוטו הוא, שבשנה השביעית צריך להיות שבתון לארץ - "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר וגו". בשנה השביעית שובתים מכל עניני מלאכות הארץ שמהם עושים לחם וכו' שעליו יחיה האדם.

כלומר: תובעים מיהודי שאחת לשבע שנים ייפרד מכל הענינים והצרכים הארציים, שלא יהיה לו עסק עם מלאכות הארץ הקשורות עם הלחם, ויסמוך לגמרי על הקב"ה שיתן לו את פרנסתו בדרך שלמעלה מהטבע.

אין זה סדר עבור כל הזמנים. רוב הזמן - בכמות - צריך יהודי להתעסק עם עניני העולם, בשביל עבודת הבריורים. והרי זהו תוכן התהוות העולם על ידי שם "אלקים", בגימטריא "הטבע" - כדי שהאדם יעסוק על פי תורה בעניני הטבע, ובכך יברר ויזכך את עניני הטבע.

אבל בזמנים מסוימים תובעים מיהודי ש"יצא" מן העולם. והגם שצריך לבררו, הנה בזמן מן הזמנים צריכה להיות התנועה להעמיד את עצמו למעלה מן העולם.

שני ענינים אלו תלויים זה בזה:

כדי שתהיה התנועה להעמיד עצמו למעלה

מהעולם, "ושבתה הארץ שבת להוי"ה", כפירושו: היה הוה ויהיה כאחד - למעלה משם אלקים בגימטריא "הטבע" - הרי זה על ידי העסק בעניני העולם על פי תורה.

וזהו האופן הראשון, ש"שש שנים תזרע שדך גו" - ופירושו "תזרע שדך גו" הוא שבשדה נזהר האדם בכל הענינים על-פי שולחן ערוך, כמו כלאים וכו' - הוא הכנה ל"ובשנה השביעית".

והאופן השני הוא - שכדי שיוכל להיות הבריור בעניני העולם, הרי זה דוקא על ידי שמזמן לזמן מעמיד האדם את עצמו בעבודתו למעלה לגמרי מהעולם. ואז, גם כשבא אל העולם, הרי לא זו בלבד שאינו נסחף לתוכו, אלא אדרבה - הוא עושה מהעולם גופא כלי לאלקות.

וזהו האופן השני: "תזרע שדך גו" הוא התכלית, אבל אי אפשר שיהיה בירור העולם אלא כאשר ישנה גם תנועת ההפסטה מהעולם.

על דרך זה אנו מוצאים גם בענין השבת וששת ימי החול:

בששת ימי השבוע ישנה עבודת הבריורים, "ששת ימים תעבוד", אבל בשבת - בורר אסור.

ולכן נאמר בנוגע לשבת "ויכל אלקים" - שמסתיימים ההעלמות דשם אלקים, ומאיר שם הוי"ה שלמעלה מהטבע.

ושני ענינים אלו דשבת וחול תלויים, כאמור, זה בזה. וזהו ענין כללי בעבודת האדם:

התעסקותו בעניני העולם היא על מנת לעשות אותו כלי לאלקות, ולצורך זה צריך שהעסק יהיה על פי התורה. ובנוסף - מזמן לזמן צריך להתנתק ולהתעלות מעניני העולם.

(על פי לקוטי שיחות ח"א ע' 237)

וְשַׁבְּתָהּ הָאֲרֶץ שֶׁבֶת לָהּ

החדרת קדושת השבת לתוך ה"ארציות"

על הפסוק "ושבתה הארץ שבת לה" מפרש רש"י: "לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית".

ולכאורה, מה מחדש כאן רש"י?

ויש לומר:

ביום השבת מתעלה האדם עד כדי כך שכל צרכיו הגשמיים של האדם המותרים בשבת נכללים במצות

"עונג שבת". כמו כן, מתעלה כל העולם, ו"סמבטיון יוכיח". ובשבת נאסרו כל המלאכות.

לעומת זה, בשנה השביעית נאסרו רק מלאכות מסוימות, ומלבדן הכל מותר, וגם פירות שביעית נאסרו רק בהפסד וסחורה, אבל מותר לאכלם (ולשיטת הרמב"ן יש בזה מצוה). היינו שאין מתנתקים מהעולם, אלא אדרבה - ענינה של שנת השמיטה הוא להמשיך את ה"שבת לה" בתוך העניינים הארציים כפי שהם בדרגא דארציות.

וכתורת הבעל שם טוב (תולדות יעקב יוסף פרשת בהר) "ושבתה הארץ" - שבייתה וביטול בתוך ה"ארץ"; להמשיך את השבייתה בתוך העניינים הארציים גופא. זוהי כוונת רש"י: גם ה"עובדין דחול" שהותרו בשנת השמיטה צריכים להיות "לשם ה'" כמו כל שבת, משום שאת אותה קדושה שיש בכל שבת באופן של הפשטה מהעולם, צריך להחזיר בתוך הארציות.

והנה זהו הרי התוכן של כל המצוות, כמבואר בתניא (פרק מא) ש"עסק התורה ומצוות והתפלה הוא גם כן ענין מסירת נפש ממש כמו בצאתה מן הגוף כו' שאינה מהרהרת בצרכי הגוף אלא מחשבתה מיוחדת ומלובשת באותיות התורה והתפלה". כלומר, בשעת עסק התורה ומצוות והתפלה צריכה להיות הרגשת האדם כאילו הוא עומד כבר לאחר יציאת הנפש מהגוף, "אליך ה' נפשי אשא".

ולאידך גיסא, תובעים ממנו שכל מצוה יקיים כתיקונה, עם הגבלותיה בזמן ומקום ועם כל הדקדוקים שבכל מצוה, שהם הם הגבלות העולם. כלומר, תוכן וענין המצוות הוא לקחת את התנועה דמסירת נפש, הפשטה מגוף וגשמיות, ובתנועה זו גופא לקיים את המצוה בכל פרטיה ודקדוקיה - המשכת בלי-גבול בגבול.

אלא שבסתם מצוות ענין זה הוא בהעלם, והוא נרגש רק באופן קיום המצוות. אבל בשמיטה ענין זה הוא בגלוי, ונרגש במצוה עצמה.

(על פי לקוטי שיחות ח"א ע' 257, ח"י ע' 113)

והשביעית תשמטנה ונטשתה

קיום המצוות במצבים מתחלפים

מצוות השמיטה מיוחדת בכך שהיא נמשכת על פני משך שנה שלמה.

במשך השנה ישנן תקופות אקלים שונות, כמפורש בפרשת נח "זרע וקציר קור וחום וקיץ וחורף וגו'", וכאשר חולפת שנה תמימה עוברים את כל שינויי מזג האויר. ואת מצוות השמיטה יש לקיים לכל אורך השנה, באותה עוצמה וללא הבדלים.

לכן השמיטה היא מצוה כללית וללמדנו באה שהמצוות אינן מושפעות ומשתנות מהשינויים בעולם או בבני האדם, אלא יש לקיימן בכל מצב ובכל אופן ובכל זמן.

בנוסף, בחיי האדם ישנן גם כן אותן תקופות:

השנים הראשונות לחיי האדם הן כמו תקופת האביב. לאחר מכן האדם מתבגר ובאה תקופת הקיץ. אחר כך תקופת הסתיו שלו, עד שבאה תקופת החורף. כך הוא טבע האדם על פי האופן שברא אותו הקב"ה.

ועל האדם לדעת שעליו לקיים את המצוות בזקנותו כמו בצעירותו, ובימי הנעורים כמו בימי זקנותו. (על פי שערי שמיטה סימן טז)

כי תבוא אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה

גם עבודת האדמה היא "שבתית"

המפרשים שואלים, מדוע נאמר בכתוב "כי תבוא אל הארץ... ושבתה הארץ שבת לה", כאילו יש להשבת את הקרקע מיד עם הכניסה לארץ - והרי בהמשך הכתוב מפורש שחובת השמיטה אינה אלא בשנה השביעית, אחרי שש שנים של עבודת האדמה? ויש לומר:

התורה מלמדת שאצל בני ישראל אין מציאות של חולין. ההקדמה להתעסקות בענייני ארץ היא ב"שבת לה", וגם ההקדמה להתעסקות בעובדין דחול היא - יום השבת, שכן את קדושתה ממשיכים בששת הימים ושש השנים. החילוק הוא רק במדה של השבת - אם היא במדה קטנה או במדה גדולה ושלמה.

מטעם זה, החילוק בין יהודי לאינו-יהודי אינו רק בשעה שמתפלל, לומד תורה ומקיים מצוות, אלא "בכל דרכיך" - בכל הדברים שיהודי עושה - צריכה להיות קדושה; "כל מעשיך לשם שמים" - כל מה שאתה עושה, עליך לקשר עם הקב"ה.

וזוהי ההשפעה של יום השבת - שכולו קודש

(שבת קודש) וקשור עם הקב"ה (שבת לה) - על ששת ימי המעשה: הוא פועל שבימים אלו יוכלו להתמודד עם העולם שמסביב ולהצליח להעלות את ימי המעשה הגשמיים, שגם הם יהיו קדושים. (על פי לקוטי שיחות ח"ב ע' 550. ח"ב ע' 245 ואילך)

כח להתמודד עם הסביבה

הקב"ה מצוה את בני ישראל, שכאשר יכנסו לארץ ישראל ויעבדו את אדמתה הקדושה - יעשו כן במשך שש שנים, ובשנה השביעית צריכה הארץ לשבות. אבל הסדר בפסוק הוא להפך: לכל לראש נאמר בפסוק "ושבתה הארץ שבת לה", ורק אחר כך נאמר "שש שנים תזרע שדך וגו".

סדר בתורה הוא גם תורה - הוראה.

וההוראה מזה:

"שבת לה", השנה השביעית שנת השמיטה, וכן יום השביעי יום השבת - משפיעים ונותנים כח בשש שנות העבודה ובששת ימי העבודה שלפניהם.

וזהו גם המענה על השאלה ששואלים אינם יהודים, ולהבדיל - גם יהודים מסוימים: כיצד יכולים לעבוד שש שנים וששה ימים ולהתנהג על פי תורה, בשעה שהסביבה של אינם יהודים היא חזקה ומרובה יותר; ובפרט שבני ישראל נצטוו להתנהג בכל הענינים על פי ההוראות וההגבלות של התורה, שאינם קיימים אצל אינם יהודים, ואם כן, כיצד יכולים להתמודד עם העולם שמסביב?

על זה בא המענה במצות השמיטה:

ההתחלה של ששת הימים ושש השנים היא ברעיון של "שבת לה" - יום השבת ושנת שבתון, יום קדוש ושנה קדושה, וקדושה זו נותנת כח ומשפיעה על ימי העבודה ושנות העבודה, שבהם יוכלו להתנהג על פי דרישת התורה, ולהצליח בדרך זו דוקא.

(על פי לקוטי שיחות ח"ב ע' 550)

שדך לא תזרע וקרמך לא תזמר

שדה וכרם - כנגד שני טענות היצר

באיסור עבודת הארץ נוקטת התורה שני אופנים: "שדך לא תזרע וקרמך לא תזמור".

שדה וכרם מסמלים את שני התחומים הכלליים במזונו ופרנסתו של אדם: "שדה" היינו הדברים ההכרחיים, כחיטה שממנה עושים "לחם לבב אנוש יסעד", ואילו ב"כרם" גדלים ענבים ופירות, העשויים לצורך תוספת תענוג, וכפירוש הטור בנוסח ברכת "בורא נפשות רבות וחסרונן, על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי".

וההוראה בעבודת ה':

יש שני סוגים של יצר הרע. מצד אחד בא היצר הרע וטוען, שבדברים ההכרחיים לא צריך לעבוד את ה', היות שהרי הקב"ה ברא את האדם שיהיה באופן של נשמה בגוף, ו"בעל כרחך אתה חי", ואם כן הקב"ה מוכרח כביכול לספק לו את צרכיו ההכרחיים לקיומו, כיון שהוא ברא אותו.

רק בעניני תענוג שאינם הכרחיים לקיומו - בהם צריך לזכור את ה' ולהודות לו על שסיפק לו גם אותם למרות שאין לו בהם הכרח לקיומו.

לאידך יכול היצר הרע לבוא בסברא הפוכה ולומר שאמנם על הדברים ההכרחיים צריך להודות לה', כי בלעדיהם לא יוכל לחיות ולהתקיים, אבל ענינים שאינם אלא לשם תענוג, עליהם אין צריך להודות לה'.

ועל זה מזהירה התורה, שאת המצוות צריך לקיים הן בשדה והן בכרם, גם בדברים ההכרחיים וגם בענינים של תענוג.

וכנגד זה משפיע הקב"ה את שני הענינים, גם ענינים הכרחיים וגם עניני תענוג.

(על פי שיחות קודש תשל"ד ח"ב ע' 130)

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית
הן לא תזרע ולא תאסף את תבואתנו.
וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית
ועשית את התבואה לשלש השנים

שביתה למרות אי הוודאות

ידועה השאלה: מדוע התורה מאריכה ומעוררת קושיא - "וכי תאמרו מה נאכל וגו"? והרי היתה יכולה לכתוב בפשטות "וצויתי את ברכתי" - ללא שאלה! ובהכרח שיש מקום לקושיא זו גם מצד התורה.

החידוש בשמיטה אינו בכך שהדברים מסתדרים בצורה ניסית וממילא אין מלכתחילה מקום לקושיא. אלא מתעוררת קושיא, וקושיא חזקה, ובכל זאת שובת האדם מן המלאכות כפי שציוה הקב"ה.

לכן המענה לשאלה זו אינו שלא היא צורך בתבואות הארץ, כפי שמצינו אצל משה רבינו ש"לחם לא אכל ומים לא שתה"; וגם לא בצורה כזו שבאכילה של השנה הששית יימשך השובע לשנה השביעית, כמו שמצינו באליהו הנביא שניזון ארבעים יום בכח אכילה אחת; אלא "וצויתי את ברכתי" כך שיהיה לחם ומזון בשנה השביעית עצמה. ולא כמו המן שהרגישו בו כל הטעמים ולא היתה בו פסולת, אלא לחם גשמי פשוט, שבו יש גם חסרונות ופסולת של גשמיות.

ודברים אלו לא היו בהר סיני או במדבר, אלא בשדות ובכרמים בארץ ישראל.

וכאשר מקיים אדם בכל זאת את המצוה, למרות שאינו מנותק מהגשמיות, עד כדי כך שמתעוררת אצלו קושיא "מה נאכל" - אזי "וצויתי את ברכתי" במזון הגשמי למטה מטה.

(על פי לקוטי שיחות ח"א ע' 107)

מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׂמִיטָה. וְזֶה דְבַר הַשְּׂמִיטָה, שְׂמוּטָה כָּל בְּעֵל מִשְׁה יִדּוּ אֲשֶׁר יִשֶׁה בְּרִיעָה, לֹא יִגֶשׂ אֶת רִיעָהּ וְאֶת אֲחִיו כִּי קָרָא שְׂמִיטָה לָּהּ

שמיטת כספים ברוחניות

שנת השמיטה משמטת כל החובות. ושני דינים עיקריים בזה:

א) זמן השמיטה - שמיטת כספים היא בסוף השנה, ברגע האחרון של השנה, וממילא משמטת גם החובות שלוש בשנת השמיטה עצמה. (ב) המוסר שטרותיו לבית דין אין שמיטה חלה עליהם (וזהו יסוד תקנת פרוזבול).

וכמו שהוא בגשמיות, היינו ששנת השמיטה משמטת החובות, על פי שני הפרטים העיקריים הנ"ל - כן ישנם כל הענינים ברוחניות ובעבודת האדם, כדלהלן:

איתא במשנה אבות: "החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללוות יבוא וילוה". כלומר: הבורא יתברך נתן לכל אדם מישראל כחות ואפשרויות לבני חיי ומזוני רויחי - הכל בתור הלואה, "כל הרוצה ללוות יבוא וילוה". והש"ת גובה הלוואה זו, כמאמר רז"ל "גבי דיליה", כי "הפנקס פתוח", והחנוני נאמן על פנקסו.

והלואה - תרתי משמע:

א) מלוה להוצאה ניתנה, שלא כשאלה. כי בשאלה חייב השואל להשיב השאלה בעין, אבל מלוה להוצאה ניתנה, כלומר שכל הענינים שמשפיע ה' יתברך ניתנו להוצאה בפועל.

ב) מלוה צריך פרעון, שלא כמתנה. כיון שישראל הם בניו יחידיו של הקב"ה, לא רצה אשר השפעתו תהיה בדרך "נהמא דכסופא", אלא בתור הלואה.

ופרעון החוב צריך להיות כדוגמת וענין ההשפעה, כל השפעה לפי ענינה: כשה' יתברך משפיע בנים - הפרעון הוא בכך שמחנכם בדרך התורה והמצוות, כרצון הבורא יתברך. כשה' יתברך משפיע חיים ארוכים וחיים בריאים ושלמים - צריך לזכור כי "מים יוצרו ולא אחד בהם", כל יום יום אחד לבטלה. כל יום יום צריך להיות מלא וגדוש תוכן המתאים לו על פי שולחן ערוך. כשה' יתברך משפיע מזוני רויחי - צריך לתת מעשר או חומש לצדקה. ו"מלוה ה' חונן דל" - בגלל זאת משפיע הש"ת ברכה בשאר ארבעת החלקים, כדי שהחלק החמישי יגדל יותר.

אבל, גלוי וידוע לפני הש"ת מהות הלוח, שצריך להלוותו ולהוסיף להלוותו, ולבסוף לא תמיד יוכל הלווה לסלק את חובו. ולפיכך נתן לישראל את שנת השמיטה, המשמטת כל החובות.

ענינה של שמיטה הוא "ושבתה הארץ שבת לה", כלומר: שביתה והפסקה מארציות וחומריות כדי לדבוק בה', בדוגמת לעתיד לבוא - "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

נמצא שעצירת האדם מעניני הארציות שלו והפסקת מהותו הקודמת כדי להיות לאיש אחר - משמטת את החובות הקודמים.

(על פי לקוטי שיחות ח"ב ע' 626)

צִרְפַּת בִּידֵינוּ

המהפכה שבתוך המהפכה

מהמאמץ הרוחני של גדולי החסידות מאחורי הקלעים במלחמת רוסיה-צרפת לפני 210 שנים ועד להפיכת המנון ה'מרסלייז' הצרפתי לניגון חסידי מקודש • ה'ברומטר' הרוחני של המהפכה הצרפתית שאימה לכלות את רוח האמונה, וכנגדה – המהפכה הרוחנית שהתחוללה בממלכת הקליפה שהייתה למגדלור תורה וחסידות • סקירה מאלפת

הרב לוי יצחק הולצמן

מרימנוב והחווה מלובלין, ובתחילה אף המגיד מקוזניץ. "אילו היה נפוליאון יודע ונוכח מול מי הוא באמת נלחם", שח החווה מלובלין, "היה עליו לכוון את כל נשקו וצבאותיו וכל כוחותיו ותכסיסי מלחמתו אל עבר לאדי וקוזניץ, אל משכנות קודשם של רבי שניאור זלמן מלאדי והמגיד מקוז'ניץ".¹

'שוויון זכויות': ביטול הזהות היהודית

המהפכה הצרפתית בשנת תקמ"ט הייתה שונה מרוב המהפכות שעניינן חילופי שלטון ותו לא. עד המהפכה הצרפתית הייתה ממשלת צרפת, כרוב ממשלות העולם, מסורה בידי מלך ומלכה שהנהיגה ככל שעלה בדעתם. המהפכה הייתה מבוססת על כך שבני האדם חופשיים להתנהג כרצונם, ואי לכך יש לפרק את מוסד המלוכה כדי שניהול המדינה יהיה בידי הציבור המייצג את כל אנשי המדינה. הייתה זו מהפכה אידאולוגית שהובילה שינוי מהותי בעולם כולו ביחס למעמדו של האזרח הפרטי וזכויותיו,

מלחמת רוסיה וצרפת בשנים תקע"ב-תקע"ג הייתה מן המאורעות שחרטו רושם גדול בדברי ימי העמים במאות השנים האחרונות. הייתה זו פסגת חלומות הכיבוש של נפוליאון בונפרטה, המצביא והמהפכן ששאף לשלוט בכיפה וכבש את רוב מערב אירופה ומרכזה. בקיץ תקע"ב פלש נפוליאון אל תוככי האימפריה הרוסית תוך שהוא מצליח להתקדם עם צבאו העצום עד מוסקבה, אך בתנאי החורף העזים של שנת תקע"ג החל צבאו להידלדל, ועד מהרה החלה נסיגתו עד שנחל תבוסה מוחצת, הודח והוגלה לאי בודד.

כלפי חוץ הייתה זו עוד מלחמה כדרכו של עולם, אך מי שעין בוחנת לו יכול לראות במהלכה את טביעות האצבע של ההשגחה העליונה, ובייחוד את מלחמתם של שרי מעלה, גדולי צדיקי החסידות, שמשכו בחוטים שמימיים בצדדי המחלוקת, אם לצידו של הצאר הרוסי אלכסנדר או לצדו של נפוליאון הצרפתי, כל אחד וטעמו הנשגב עמו.

מן העבר האחד עמד רבנו הזקן בעל התניא, ומן מעבר האחר עמדו צדיקי פולין ובהם הרה"ק

1. פרס הצדיקים, צדיקי פולין, ח"א.

ועליה הושתתו יסודות ההנהגה של 'העולם המודרני' והתרבות המערבית עד עצם היום הזה.

במסגרת זו החל תהליך ה"אמנציפציה" (שוויון זכויות) של היהודים לשאר החברה הנכרית. מדיניות זו כללה אמנם יתרון מוסרי מבחינת חופש המגורים והמסחר וביטול האפליה, והייתה עשויה להביא חירות ועשירות ליהודי המדינה. אך חלק מוצהר ממגמת הוגי המדיניות החדשה הייתה המטרה לטשטש את ההבדלים הדתיים בין ישראל לעמים ולהעלים את יהדותם.

"אין ספק שמוזרויותיהם הדתיות יעלמו מתוך תחושה של חופש ושחרור", אמר אחד המחוקקים הצרפתים באותה עת, "עלינו לשלול הכל מהיהודים כאומה, ולתת להם הכל כיחידים. עלינו לבטל את ההכרה בשופטיהם, צריך שיוכפפו רק לשופטינו שלנו. עלינו לסרב להעניק תוקף לחוקים לכאורה של מוסדות הדת היהודית"². זו הייתה רוח השוויון הצרפתית, שכללה תוכניות לשינוי החינוך היהודי, שינוי השפה והלבוש היהודיים וביטול מעמדה האוטונומי של הדת ומוסדותיה, ורוח זו חלחלה עד מהרה באירופה כולה.

לאור זאת³, כאשר החלה הפלישה הצרפתית לממלכת רוסיה, סבר רבנו הזקן שאם ינצח מלך רוסיה יהיו היהודים בטוחים במצבם הרוחני והמוסרי, אך אם ינצח נפוליאון תתרבה המינות וההפקרות⁴. רבנו פנה במכתב מיוחד אל כל היהודים אשר במרחבי מדינת רוסיה והורה שכולם כאחד יסייעו לממשלה הרוסית בממונם, בעבודתם ובכל אשר להם, וסיים את אגרתו הקדושה במילים: "ואתם אל ירך לבבכם ואל תשימו לב לנצחונות

2. דברי הרוזן דה קלרמון-טונר בדיון על 'שאלת היהודים' 23 בדצמבר 1789 - המהפכה הצרפתית והיהודים (ירושלים תשמ"ט) ע' 60.

3. הבא להלן מבוסס על רשימת 'דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן' לאדמו"ר הריי"ץ מליובאוויטש (אוצר מרשימות הרבי הריי"ץ ע' 249 ואילך). תולדות רבותינו נשיאינו ע' 101. ועוד. הציטוטים מובאים לעיתים בשינויי לשון ועריכה לתועלת הקוראים. להרחבה על מלחמת נפוליאון הרוחנית ועל מסעו האחרון של רבנו הזקן - ראו בספר 'המסע האחרון' מאת הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ז"ל.

4. כמפורש באגרת רבנו לתלמידו ר' משה מייזליש שתובא להלן.

הזמניים של השונא, כי הנצחון הגמור יהיה על צד מלך רוסיה".

"שטן"⁵, כינה רבנו הזקן את נפוליאון. "שטן המנגד בכל ההתנגדות אל הטוב ושכל חיותו לפעול רק רע". וכשהוא מתייחס ליהירותו הנבזית, נפשו הטהורה סולדת מפני אותו נכרי אשר "תולה הכל בכוחו וגבורתו". אשר בגאווה וגובה לבבו מתלוצץ באמונת ה". רבנו הביע חשש שניצחוננו של נפוליאון יביא חלילה לאסון כללי-יהודי: "אם תגבר יד צרפת ותרבה האפיקורסות בישראל. . לא יישאר אחד ביהדותו ולא ברכושו". מאידך באלכסנדר ראה רבנו קיסר המכיר בכך שהקב"ה הוא הממליך מלכים וממנו כתר המלוכה, ולכן ביכר את ממשלת הצאר למרות גזירותיה הקשות ואפליית היהודים לרעה שנהגה בה תדיר. "והיה מתאונן במרירות עצומה בכל שעה ושעה, והיה אומר תהילים כל היום ומעטיר בכל לב ונפש שיגביר ה' חסדו ויגרש את הרע", והצרפתים ינחלו תבוסה במלחמה.

פלוגתא בין צדיקי הדור

כאמור, לא כל הדעות היו שוות בנושא זה של מלחמת רוסיה-צרפת. כך תיאר הגה"צ המנחת אלעזר⁶ ממוינקאטש את אשר היה בין הצדיקים בימים ההם: "במלחמה הגדולה, מלחמת נאפוליון מלכות צרפת עם מלכות רוסיה, ראו רבותינו שלשה אבות העולם ה"ה הגה"ק המגיד מקאזניץ והגה"ק החוזה מלובלין והגה"ק הרבי רמ"מ מרימנוב, שהמלחמה הזאת הוא שעת הכושר לגאולה שלימה, ובקשו והתפללו לה' שיהיה נאפוליון גוג ומגוג ושיצליח במלחמתו נגד רוסיה; והגה"ק הר' שניאור זלמן זי"ע בעל שולחן ערוך התניא היה מתפלל לשלום רוסיה שיצליח הקיסר אלכסנדר, ואמר שאם תגבר יד הצרפתים יתרבה האפיקורסות בישראל, וכתב כן במכתבו. אבל השלשה גדולי צדיקים הנ"ל התאחדו בזה בשיטה אחת שיצליח נאפוליון, ולהביא את הקץ, והמשיכו אצלם כל גדולי תלמידי הרבי ר' אלימלך

5. רוב הציטוטים והתיאורים להלן בשם רבנו נכתבו בידי בנו כ"ק אדמו"ר האמצעי במכתבו הארוך על המלחמה והסתלקות אביו (שנכתב כפי הנראה לכמה חסידים שונים בשינויים נדרשים) - אגרות קודש אדמו"ר האמצעי (מהדו"ח) אגרת ח, ע' לב ואילך.

6. בספרו דרכי חיים ושלום ע' קמג ואילך. ויסוד הדברים בספר עטרת מנחם (בילגורי עת"ר, ע' 38).

להשקיע גם ב'נעליים'

סיפר אדמו"ר הריי"ץ מליובאוויטש¹:

לפני הנסיעה מליאדי, שהייתה בחיפזון גדול, הורה רבנו הזקן שלא ישאירו מאומה מכל חפציו בבית, והורה אף לעקור את ה'סטנדר' (עמוד התפילה) שלו שהיה מחובר לרצפה. כשהגיע רבנו למרחק של שני פרסאות מהעיר ליאדי, לקח עמו שני אנשים וחזר לביתו בעגלה מהירה, וציווה על אנשיו לבדוק היטב אם נשאר מאומה מכלי הבית. ואכן, בעליית הגג מצאו זוג נעלי בית בלויות שלו וכמה מערוכים ונפה ישנים. פקד עליהם הרבי לקחת עמם חפצים אלו ולמהר להצית את הבית כולו.

כאשר יצא הרבי את העיר מצידה האחד, הגיעו נפוליאון וחילו מן העבר השני. בבוא נפוליאון לעיר מיהר אל בית הרבי, ובראותו כי הבית בוער באש, ציווה לכבות את האש, אך לא יכלו לגשת פנימה מפני גודל האש וריבוי העשן. אז ציווה נפוליאון להודיע לכל תושבי העיר והכפרים הסמוכים, שכל מי שיביא לו חפץ או כלי של הרבי, ואפילו מטבע שקיבל מידי, ישלמו לו על כך במטבעות של זהב. חיפשו בכל העיר, אך לא מצאו.

לימים ביאר כ"ק אדמו"ר זי"ע מליובאוויטש² מפני מה דייקה המסורת החסידית להזכיר שאחד החפצים שנשכחו היה זוג נעלי בית, זאת משום שנעל היא סמל של חפץ נחות ביותר שהרי היא לבוש הנפרד מן האדם ושייכת לחלק התחתון ביותר בו. משמעות הדברים היא שרבנו הזקן חזר על עקבותיו בכדי שלא לתת אחיזה לנחותות הטומאה אפילו בדבר הכי נחות וטפל ששייך אליו. מכאן למד הרבי כמנהגו הוראה בעבודת הבורא: על האדם מוטל לתקן ולהעלות גם את הכוחות והחלקים הנחותים ביותר שבו ולא להסתפק בעבודת ה' בשכלו וברגשותיו. "אדרבה, עיקר היופי הוא בנעליים, כי סוף מעשה במחשבה תחילה"³.

זי"ע בעל נועם אלימלך לעבודתם שיעמדו לימינם... ואז השכיל נאפוליון והצליח בכל אשר פנה וכו'.

"בראשית שנת תקע"ג ביום כיפור קודם מוסף אמר הגה"ק מהרמ"מ לתלמידו הגה"ק מוה"ר ר' נפתלי מראפשיץ בהיותו הש"ץ, שיכון בתפלה שיצליח נאפוליון. אבל הגה"ק מוהר"נ לא הסכים להצלחתו, וגם הפך מפני זה את סדר ניגוני התפלות, במקום שהיה צריך לנגן - בכה, ובמקום שהיה ראוי לבכות - היה מנגן. במוצאי יום הקדוש התרעם הרבי מוהרמ"מ מדוע הפך כל הסדר היפך רצונו בזה, וסיים הרבי מוהרמ"מ מרימונו אין לי לעשות עוד כלל בעולם השפל, ומוכרח אני להסתלק. הרבי ר' נפתלי היה מפחד אז להישאר שם מהקפדת רבו, ומיד אחר יום הקדוש נסע ללובלין שיראה לפעול להפך, ואמר לו הרבי מלובלין שאין זה דרכו, ויסע לקאזניץ על שבת קודש יתרו... בליל שבת קודש בהגיע המגיד למזמור שיר ליום השבת אמר "הנה אומרים שהצרפתים עברו ממאסקווי בערזינא, ואנחנו אומרים להשמדם עדי עד ואתה מרום לעולם ה'!". . ולמחרתו בקריאת התורה קרא "נבול" תבול" - "נפוליון תפול"⁸.

"לא רצה לשנון אפילו יום אחד תחת ממשלתו"

בעת המלחמה לא רצה רבנו הזקן לעזוב את מקום מגוריו בליאדי, בעיקר מפני שלא רצה לגרום לנפילת רוחם של יהודי רוסיה הלבנה. אך כאשר החזית התקדמה במהירות עצומה לעבר עירו, עזב רבנו את ליאדי יחד עם בני משפחתו ורבים

7. מעניין לציין לשמועה המובאת משמו של רבנו הזקן: "נבל הם ראשי תיבות נפוליון בן לטיסאי" (ר' הלל צייטלין הי"ד, מבוא לחסידות ולתורת חב"ד, חייו ופעלו של הרב מליאדי סוף פרק כ. אך כנראה היא הוספת בן המחבר).

8. כמה ביאורים במחלוקת הצדיקים הובאו בס' המסע האחרון ע' 77-78.

1. שיחת י"ט כסלו תרצ"ג (לקוטי דיבורים ח"א ע' 24 ואילך). בהוספות ושינויים: רשימות היומן ע' קעה'קע; רמו. רשימת דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן ע' נדנט (אוצר מרשימות הרבי הריי"ץ ע' 249).

2. שיחת אחרון של פסח תשל"ג, תורת מנחם חע"ב ע' 98.

3. לקוטי תורה לאדמו"ר הזקן שיר השירים מג, ב.

לברוח ולהתרחק ממקום למקום ככל שהחזית הלכה והעמיקה בתוככי רוסיה.

הראשון שיתקע בשופר

"בערב ראש השנה", מתאר בנו אדמו"ר האמצעי, "קרא אותי אביו אליו, ואמר לי: צר לי מאוד בני על אודות המלחמה במזייסק בימים האלה. ה' יתן לטוב, כי השונא מתגבר, ולדעתי יקח גם את מוסקבה, ובכה בדמעות שלי, וגם אני בכיתי למאוד והלכתי לי ממנו". אך בעיצומו של יום הדין, חלה תפנית מן הקצה אל הקצה. "ביום ראש השנה קרא אותנו ואמר לנו בדברי חדווה ונחמה בזה הלשון: היום ראיתי בתפילתי שנשתנה שינוי טוב למעליותא, ושלנו ניצח! הגם שיקח [נפוליאון] את מוסקבה, אבל לא יהיה לו תקומה, ורווח והצלה יעמוד לנו, כך נכתב למעלה היום!", ומסיים בנו שבשומעם בשורות שמיימיות אלו "אכלנו ושתינו ככי טוב, והיינו אך שמחים וטובי לב".

סיפר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע בשם חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ זי"ע על פרטי המסורת החסידית הוותיקה בדבר ה'תחרות' בין צדיקי הדור בראש השנה על ניצחון המלחמה¹²:

בראש השנה תקע"ג היה עתיד ליפול הפור במרום ביד מי יהיה נצחון המלחמה. רבנו ואחד מצדיקי פולין¹³ ידעו שהראשון מהם שיקדים לתקוע בשופר, יזכה להטות את כף דין שמים לטובתו, והצד שהוא מצדד בו ינצח. ברגע בו האיר היום בראש השנה מיהר רבנו לצוות על בנו, אדמו"ר האמצעי זי"ע, ועל קבוצת חסידים שנכחה במקום, להתלוות אליו לטבילת טהרה. אף הצדיק השני מיהר בתפילותיו כדי להגיע ככל המוקדם לתקיעת שופר, אולם רבנו שבעיניו הטהורות הבין את שעת הסכנה החליט

מהחסידיים. לא מחמת הפחד ברח רבנו, ולא מחמת חשש היזק כלשהו, אלא אך ורק מטעמים רוחניים - מחמת גודל שנאת הרע של נפוליאון ומלכות צרפת. בנו אדמו"ר האמצעי העיד⁹ כי כאשר הבין אביו ב"רוח כח בינתו" שנפוליאון יכבוש חלק ממלכות רוסיה, "מפני תכלית שנאתו אליו הוחלט אצלו לברוח, באמרו: טוב לי מות מחיים תחתיו ולא אראה ברעת עמי. לא רצה בשום אופן לשכון אפילו יום אחד תחת ממשלתו ועבודתו".

הפמליה החסידית עזבה את ליאדי במהירות גדולה ביום שישי כ"ט אב תקע"ב, ובאותה שעה בה יצאו מהעיר מצד אחד בדרכם לעבור את נהר הדניפר, בא הרץ הראשון של חיל נפוליאון אל העיר מהעבר השני. באותם רגעים ציוה רבנו לסובכיו שישירו בפניו את ניגון ה'מארש' בו חצה הצבא הצרפתי את הגבול, האזין רבנו לניגון ואמר שזהו 'ניגון ניצחון', שקע בדבקות גדולה ולבסוף אמר "סוף כל סוף יהיה דידן נצח (הניצחון שלנו)"¹⁰. בכתיבי יד שעברו בין אדמו"רי חב"ד לדורותיהם, נמצא אף דרוש חסידות שנאמר "בשבת שברח אדמו"ר מצרפת שנת תקע"ב בלאדי בשעת מלחמה עם מלך רוסיא", ובו דיבר על ההפרש בין ניגוני ישמעאל שהם מרירים וניגוני עשו שהם שמחים ומשמעותם הרוחנית¹¹.

במשך שבוע שהתה השירה בעיירה קרסני שבמחוז סמולנסק (סמוך לגבול רוסיה-בלרוס כיום), אך ביום שישי הגיעה החזית לשם והתחולל בה קרב עקוב מדם. מפקד הצבא הרוסי, ה'אגנרל' עצמו, פנה אל רבנו ואמר לו "הישיש החסיד, הוי ברח לך חיש מהר לסמולנסק, כי חילו של השונא רב כחול הים, ולו כשלוש מאות תותחים!", אך כיוון שעשרות אלפי חיילים רוסיים הגיעו אל העיר להילחם בצבא הצרפתי, היו הרחובות חסומים ולא היה ניתן לצאת מן העיירה עד לעת ערב. רבנו ציווה שישעו בעיצומו של יום השבת ואמר שזהו "היתר גמור ומצוה רבה ועצומה להציל את עצמנו מן המזיקים". כך המשיכו רבנו, משפחתו וחסידיו,

9. במכתבו הארוך הנ"ל.

10. ספר השיחות לאדמו"ר הרי"צ תש"ג ע' 118. מנהג חב"ד לשורר בסיום תפילת נעילה את 'מארש נפוליאון' עד עצם היום הזה.

11. נדפס בספר מאמרי אדמו"ר הזקן תקע"ב ע' רפב.

12. רשימות היומן ע' קעה-קעו. תורת מנחם תשד"מ ח"א עמ' 307. המקור המודפס הראשון לסיפור זה הוא ב'שבחי הרב' (למברג תרכ"ד), ונזכר גם בשיחות אדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש (תורת שלום ע' 203).

13. בספורי החסידים מסופר כן על הרה"ק ר' שלמה מקרלין, אך טעות יש בדבר שכן נהרג עקה"ש כעשרים שנה קודם לכן, וככל הנראה מדובר במגיד מקאזניץ (אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע חט"ו ע' תג. ובס' בית רבי ח"א פכ"ב ע' 133, מציע אפשרות שמאורע זה התרחש במלחמת רוסיה-פולין בשנת תקנ"ב, שגם בה נחלקו הצדיקים בתמיכתם).

להקדים תקיעות לתפילה. תכף לאחר הטבילה החל רבנו באמירת 'למנצח לבני קורח', בירך את ברכות השופר ותקע את התקיעות... הניצחון כבר היה מסור אפוא בידי רבנו שצידד בניצחון מלכות רוסיה.

בשבת תשובה שוב התבטא רבנו שנפוליאון עתיד לכבוש את מוסקבה אולם שם תהיה נפילתו, "נפילה שאין למטה הימנה". והוסיף לגלות את התוואי אותו יעשה נפוליאון וצבאו בברחם מפני הרוסים: "הם יחזרו דרך רוסיה הלבנה ולא דרך אוקראינה וכל אשר ייקרה בדרכם ייחרב". הצדיק וחבורתו הוסיפו לנדוד בדרכים במהלך המלחמה, עד לט"ו כסלו בו "הורה רבנו לשתות לחיים למפלתו של הצורר דת ישראל ואמונתו, ואמר שהיום הבריחוהו ממוסקבה, ויצטער ויבכה על מצב בני ישראל הגרים ברוסיה הלבנה, אשר בעבור צבאות הצרפתים ישללו ויבוזו את יתר הפליטה"¹⁴.

בחג הגאולה של רבנו, ביום י"ט בכסלו, הגיעה הבשורה הטובה על מפלת נפוליאון ובריחתו. הפמליה החסידיית ירבה באותה עת בכפר פיענע, ורבנו החל מיד לעסוק בעזר וסיוע ליהודי רוסיה במקומות בהם עברו האויבים, לשקם את ההריסות ולדאוג לפרנסתם. ביקש אותו צדיק לישב בשלווה, אך "מפני גודל המרירות העצומה בעמקות גדולה מדי שעה" נחלש ונחלה ביותר, עד כי בתוך חמשה ימים בלבד, בכ"ד טבת, הסתלקה נשמתו לשמי רום. "זכותו יעמוד לנו כל הימים, כי מסר נפשו ממש לפי הנראה, ולחכם ונבון אין צריך לפרש יותר", כתב וסתם בנו ממלא מקומו.

מרגל מעטם רבנו

בין המכתבים המיוחסים לרבנו נמצאת אגרת קצרה ופלאית בנושא המלחמה אותה שלח לתלמידו החסיד רבי משה מייזליש¹⁵:

14. רשימת אדמו"ר הריי"ץ הנ"ל.

15. אגרות קודש אדמו"ר הזקן (מהדו"ח) אגרת קז ע' שצ"ז. בספר המסע האחרון (ע' 248 ואילך) העלה הר"י מונדשיין ז"ל תמיהות רבות על יחוסו של המכתב לרבנו, אך את רובן יש ליישב לפי הסיימת שרבנו ציוה לדון את האגרת בשריפה, ולכן אולי יש לומר שכך אכן קרה והדברים שחזרו מן הזכרון זמן רב לאחר מכן ולא נמסרו בשלמותם.

"כך למדו רבותינו ז"ל, אורחא דארעא למישבך משכא וגולפא למארי דאושפיזא (לשון הגמרא במגילה - מנהג דרך ארץ להותיר לבעל האכסניה את עור הבהמה שאכל ואת הקנקן שממנו שתה, וכך גם כאן יש לנהוג הכרת הטוב במלכות רוסיה).

"אהובי ידידי משה, חי ד' וחי נפשי, כך הראוני במוסף ביום ראשון דראש השנה: אם ינצח ב"פ (נפוליאון בנפרטה), יורם קרן ישראל ויורבה העושר בישראל, אבל יתפרדו ויתרחקו לבן של ישראל מאביהם שבשמים; ואם ינצח א' (אלכסנדר קיסר רוסיה), יושפל קרן ישראל ויורבה העוני בישראל, אבל יתקשרו ויתחברו לבן של ישראל לאביהן שבשמים. וזה לך האות, שבקרב הימים יוקח מחמד עיניכם (כאן רומז רבנו על הסתלקותו בצוק העיתים), ובקרב הימים יתחילו ליקח אנשי חיל מאחינו בני ישראל".

על המכתב חתם רבנו בשמו: "ידידו שניאור זלמן", ועליו הוסיף שורה נוספת, המלמדת על הזהירות שלוותה לשיגור המכתב בעיצומה של המלחמה: "ולמען השם, לדון את האגרת בשריפה".

באחד מכתבי היד בהם מופיעה האגרת מסופר הרקע לדברים¹⁶: ר' משה מייזליש נמנה על חסידיו של רבנו, והייתה לו היכרות עם הקיסר הרוסי מפני שהיה חכם גדול ויודע לשונות רבות, ובעת המלחמה נשלח להיות מרגל בצבא הצרפתי, אך נפוליאון הבין שבא כדי לרגל והצליח להשפיע על ר' משה שכיבושו יהיה לטובת היהודים בממלכת רוסיה, ר' משה כתב על כך לרבנו הזקן ועל זה באה תשובת רבנו.

ר' משה מייזליש עצמו תיאר כעבור שנים רבות את פרשת הריגול, בהיותו בן שמונים שנה, כאשר כבר עלה לארץ והתגורר בחברון עיר הקודש¹⁷: "בהתחלת המלחמה בין קיסר רוסיה לבונפארט, נקראתי לבית הקיסר שהיה אז בוילנא (בה התגורר ר' משה שהיה פרנס הקהילה היהודית), וציווני שאעשה לפי שכלי במה שאוכל בכוחי להתחבר לבונפארט עד שיזדמן לי אוהב נאמן שלי ואראה ואדע כל סודותיו להודיע לקיסר. הזמין לי השם יתברך שהייתי בשעת המלחמה אצל בונפארט והוא מסר לי אגרת לחיילותיו וביקש

16. כת"י ירושלים מס' 3496 (תורת חב"ד).

17. קובץ ציון תר"ץ ע' 43 (הובא בהמסע האחרון ע' 79).

הנותן תשועה למלכים

תמיכתו המובהקת של רבנו הזקן בהצלחת הממלכה בה התגורר, עולה בקנה אחד עם דברי חכמינו "הוי מתפלל בשלומה של מלכות", וכפי שציווה ירמיהו הנביא לגולי בבל על מלכות הרשעה שהחריבה בית מקדשנו "ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה, והתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה יהיה לכם שלום".

מעניין לציין כי יותר מעשור קודם לכן, כאשר נאסר רבנו בשנת תקס"א, נלקחו מביתו ספרים וכתבי יד כדי לבדוק את תוכנם, ובהם "תפלה בעברית על דבר הצלחת הקיסר ושלומו". מאות שנים הייתה תפלה זו ספונה וטמונה בארכיון הממשלתי של רוסיה, עד שנתגלתה בכתב יד קדשו של רבנו ופורסמה בידי הגאון רבי ברוך אוברלנדר גאב"ד בודפשט¹. היא פותחת בנוסח המקובל "הנותן תשועה למלכים" וכוללת ברכה למלך ובקשה מעם ה' שיתן בלבו ובלב שריו רחמנות להיטיב לעם ישראל.

לפי השמועה, אמר רבנו לחוקריו כי נוהג הוא לומר תפילה זו מדי שבת ושבת², ולכן היה הדבר לפלא שתפילה זו אינה מצויה בסידורו אותו חיבר ותיקן, כפי שנדפס ומצוי בין חסידי חב"ד מדורי דורות. אך בשנים האחרונות התגלה באוסף ספרי חב"ד המצויים עדיין ברוסיה, סידור עתיק שכפי הנראה הינו העותק היחיד בעולם מהסידור הראשון והמקורי שהדפיס רבנו בשנת תקס"ג בשקלוב, ונחשב לאבוד במשך הדורות, ובו אכן נדפסה תפילה זו יחד עם שאר הברכות שאחרי קריאת התורה.

1. במאסף 'הסידור' (היכל מנחם מאנסי תשס"ג), ע' קסז ואילך.
2. מצמיח ישועות (לרמ"מ ראויצקי, קראקא עת"ר) ע' 50.

שאביא לו תשובה, ונתתי לקיסר לקרוא זאת, כך עשיתי פעמיים. לאחר המלחמה בא העת שישלם לי הקיסר את שכרי כפי התעודה שקיבלתי ממנו שהרבה פעלתי בעזר המלחמה, ונזכרתי במשנה "אל תתוודע לרשות", והייתי בן קרוב לשישים שנה, נדרתי להשליך כל עניני העולם וללכת לעבודת הקודש לארץ הקודש ולהשליך כל החכמות מעלי, וכן קיימתי".

בספר 'החסידות' של ר' אהרן מרקוס מופיע סיפור על הנהגתו של רבי משה מייזליש בעת הריגול במפקדת הצבא הצרפתי, שהתפרסם במרוצת הזמן בסגנונות שונים. "כפי שמסרו לי עדי ראייה שהכירו אותנו אישית", כותב מרקוס, "מילא את תפקידו בהצלחה ובכל זאת בקושי נמלט מחבל התליה. הוא הגיע ערב אחד עם ידיעה חשובה והוכנס לאוהליו של נפוליאון. הלה היה שרוע על הרצפה מעל למפת המלחמה ושקוע בה, והניח לו ליהודי לעמוד על המפת ולבחון היטב את השרטוט במפה. הבחין היהודי בקו אחד שהקיסר חקק במפה וביקש לחקקו בזכרונו, לשם כך חרט באגודלו סימן על גולת העופרת של מקלו. תנועה זו לא נעלמה מעיני המצביא הצרפתי שקפץ לפתע, מיהר אל העומד ליד הפתח והניח את ידו על ליבו. החסיד החב"די שמוחו היה רגיל לשלוט על ליבו שלטון בלי מצרים, נשאר שקט ורגוע. במבט חודר, שממנו ניחתו שרים, הפטיר נפוליאון: ראוי אתה שירוי בך, אבל חבל על ברנש כמוך. לך ואל תחזור עוד"¹⁸.

סיפור זה מופיע גם במסורת אדמו"רי חב"ד, ולדברי אדמו"ר הריי"ץ, העיד ר' משה על עצמו ש"האל"ף של חסידות הצילה אותי ממוות ממש", שכן רבנו הזקן לימד שראשית העבודה של החסידות היא לנצל את הטבע האנושי לעבודת ה', כגון זה שהמוח שליט על הלב בטבעו, וכך לא נבהל כלל מפנייתו הפתאומית של נפוליאון¹⁹.

'צירופה' של צרפת

צרפת של נפוליאון הייתה לסמל של 'תוקף הקליפה' והתנגדות להנהגה יהודית ביראת שמים, ונודעת היא מאז ועד היום כמקום של חומריות וגסות הרוח. יחד עם זאת, ברבות השנים החל להתקיים 'בירור הניצוצות' של צרפת. בעבודה רוחנית בת שנים רבות, באמצעות הפצת אור של קדושה שהגיע וחדר עד לדרגות כה נמוכות, הוכשרה גם מדינת צרפת ואורח החיים בה להיות 'כלי' לאור הקדושה.

18. החסידות (בתרגום לעברית משנת תשי"ד) ע' 91.
19. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"ץ ח"ג ע' שיג-שיד.

והיהדות ובהפצת תורת החסידות . . ובכללות
- פעלו שם בירור וזיכוך בדרך התלבשות על-ידי
"הלך בנימוסיה"²² ודווקא מתוך יראת שמים והידור,
כדי לפעול את הביור באופן פנימי, מיניה וביה,
דבר אשר פרץ את הדרך ונותן את הכח לשבור
ולהפך את תוקף הקליפה של מדינת צרפת".

בעבודתם הרוחנית של רבותינו אדמו"רי חב"ד,
ניתן להצביע על תחילת עבודת ה'בירור' של צרפת
בתקופתו של אדמו"ר מהר"ש מליובאוויטש שנסע
בעצמו כמה פעמים לצרפת ועסק בהחזרתם למוטב
של יהודים שהתגלגלו שם לעמקי הקליפות. מעשה
פלאי אחד הגיע לידיעתנו²³ על אחד מביקוריו בפריז
בו הורה האדמו"ר למלווי לנסוע למלון 'אלכסנדר'
שהיה אחד הגדולים ביותר ובו התאכסנו מלכים
ושועי ארץ, וביקש להתאכסן בשורת חדרים יקרה
במיוחד הממוקמת מול חדרים שנועדו למשחקים
והימורים. לאחר מכן נכנס הרבי אל חדר המשחקים
וניגש ליהודי ששיחק בקלפים ושתה מפעם לפעם
יין מכוסו. הניח הרבי את ידו על כתפו של אותו
יהודי ואמר לו "יונגערמאן (=אברך), יין נסך אסור
לשתות", ושוב אמר לו "יין נסך מטמם המוח
והלב, זיי א איד (=היהודי)", סיים בברכת לילה
טוב והלך לחדרו. אדמו"ר מהר"ש היה בהתרגשות
גדולה מכל המאורע, וכעבור כמה שעות בא אותו
יהודי וביקש לשוחח עם הרבי ושהה אצלו זמן רב.
למחרת נסע משם הרבי, ולימים התבטא שכבר
כמה דורות שלא הייתה נשמה טהורה כזו אלא
שהייתה בעמקי הקליפות. כאשר סיפר זאת נכדו
אדמו"ר הרי"ץ, סיים ואמר: "האברך המדובר
הוא ראש משפחת קליין בצרפת, משפחת יראים
וחרדים".

גם רבותינו הבאים אחריו ביקרו לא מעט בצרפת
ופעלו בה בהוספת אור וקדושה. בשנת תער"ב שהה
האדמו"ר הרש"ב בצרפת משך כמה חודשים, ובה
עסק בבניית 'המשך' מאמרי החסידות העמוק ביותר
הנודע בשם "בשעה שהקדימו - תער"ב", אותו החל
לומר בליובאוויטש חודשים ספורים לאחר מכן, בחג
השבועות, ונמשך עד לשלהי שנת תרע"ה. בהיותו
בעיירה מנטון שבריבירה הצרפתית, "על כף ימא"
בלשונו הקדוש, אף כתב חלק מאותו 'המשך' עמוק.

בשיחת קודש מיוחדת במינה²⁰, סקר כ"ק אדמו"ר
זי"ע את התהפוכות הרוחניות שעברו על צרפת,
וביאר כיצד במוכן מסוים, צרפת מייצגת בצורה
המובהקת ביותר את התהליך העובר על העולם
כולו בימי הגלות, שכן אמרו חז"ל "לא הגלה
הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתווספו
עליהם גרים", ומבואר בתורת החסידות²¹ שהכוונה
לניצוצות הקדושה המצויים בעולם, ולכן "צדקה
עשה הקב"ה לישראל שפיוזן לבין האומות", כי
כאשר הם מתיישבים במדינה מסוימת, חיים בין
אנשיה, שפתה ומנהיגיה, הרי הם מעלים בכך
לקדושה גם את אותו המקום. לא לחינם נקרא שמה
בלשון הקודש 'צרפת', המבטא את הצירוף והבירור
והתיקון שנעשה בה, לקראת הגאולה בה "יתבררו
ויתלבנו ויצרפו רבים".

בעומק יותר, ביאר כ"ק אדמו"ר זי"ע את השינוי
שחל בכללות העולם ובמיוחד בצרפת:

"בעבודה זו של עשיית העולם ל'דירה לקב"ה
בתחתונים', יש שני ענינים ושלבים - א) הפעולה
הפנימית עם ה'תחתון'. שמחדירים קדושה אפילו
במקום התחתון, לפי גדרי המקום. אבל דבר זה יכול
להיות באופן שהתחתון נשאר תחתון, אלא שהוא
רק מקבל מהעליון המשפיע עליו; לאחר מכן צריכה
להיות עבודה נעלית יותר: ב) הבירור והזיכוך הוא
עד כדי כך, שהמקום (התחתון) עצמו (בתכונותיו
המיוחדות) נעשה מקום של תורה ומצוות, על-ידי
שמקימים שם מוסדות של תורה, תפילה וגמילות
חסדים, בתי-כנסיות ובתי-מדרשות וכו'. כך שהמקום
נעשה כאילו באופן עצמי, ואינו זקוק להשפעה (של
קדושה) ממקום (שני) עליון יותר".

מדברי הרבי מובן שבזה מתבטא ההבדל בין זמנו
של אדמו"ר הזקן לבין זמננו זה, ובלשונו שם:

"נשתנה מצב זה לאחרונה מן הקצה אל הקצה,
אשר לא רק שאור הקדושה הגיע (ממקום אחר)
והאיר גם שם, אלא שיהודים לומדי תורה (נגלה
דתורה ופנימיות התורה) ומקיימי מצוות ביראת-
שמים התיישבו שם למשך זמן . . עד שאדרכה -
ניצלו את מנהגי המקום כדי להוסיף בהפצת התורה

20. שיחת ש"פ וישב תשנ"ב (ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 174 ואילך).

21. תורה אור לרבנו הזקן בראשית ו, א ועוד. תורת חיים לאדמו"ר האמצעי שמות שלה, א.

22. שמ"ר פמ"ז, ה.

23. ספר השיחות לאדמו"ר הרי"ץ תש"ה ע' 30-31. תולדות רבותינו נשיאנו ע' 215.

בנו אדמו"ר הריי"ץ מתאר שיחה קדושה ששוחחו ביניהם האב ובנו בהיותם מטיילים "על כיפא דימא", אודות מעלה המחשבה בענייני חסידות לפני התפילה כאשר עטורים בטלית ובתפילין דווקא, ומנה האדמו"ר שמונה מעלות שונות בזה, ואחת מהן היא "כשיהודי מהרהר בחסידות בטלית ותפילין לפני התפילה - נעשה העולם מואר יותר"²⁴.
מה מתאימה מעלה זו לגבי בירורה של צרפת!

בימי בנו אדמו"ר הריי"ץ נמשכה המהפכה הרוחנית של צרפת בעוצמה רבה עוד יותר, הוא אף שלח את בני ביתו להתגורר בה, וכך במשך שמונה שנים (תרצ"ג - תש"א) ישבו בה חתנו וממלא מקומו לימים, כ"ק אדמו"ר זי"ע, יחד עם בתו הרבנית ועסקו בהפצת אור היהדות והחסידות ב'עיר האורות', גם בשעה בה השתלטה העלטה הגדולה בעת הכיבוש הנאצי בצרפת. כעבור שנים רבות התבטאה הרבנית באוזני אחת מנשי שלוחי חב"ד הרבים בצרפת "מיר האבן געאקערט און געזייט, און איר דארפט שניידן" (=אנו חרשנו וזרענו, ואתם צריכים לקצור)...

בהמשך, שלח כ"ק אדמו"ר זי"ע "שלוחים" למדינת צרפת, ואלו חוללו שם מהפכה של ממש, קירבו אלפי לבבות יהודים לשמירת תורה ומצוות, על פי דרכי החסידות, עד שכיום, חלק מאותם יהודים ממשיכים בעצמם לחולל את אותה מהפכה; כמו כן הקימו שלוחי הרבי מוסדות תורה בצרפת, החל מגני ילדים ועד ליישיבה גדולה וכוללים, מהם יוצאים אחר כך מרביצי תורה ומורי הוראה.

ניגון המהפכה

"צרפת היא אותיות פרצת", התבטא כ"ק אדמו"ר זי"ע²⁵, "ובזה מרומז שגילוי והפצת המעיינות הוא בצרפת, פריצת כל הגדרים". דווקא בצרפת שהיא מקום מושבו של 'עשו', מתחיל להתגשם הייעוד "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו", שיושלם במלואו בגאולה האמיתית והשלמה. ובמרוצת שנות הנהגתו של הרבי היה ניתן להבחין שוב ושוב ביחס שמיימי ומיוחד למהפכה הרוחנית בצרפת, שאחד מביטויי הבולטים היה במהפכה הרוחנית שעברה על ניגון צרפתי...

בעת המהפכה הצרפתית חובר ההמנון הצרפתי הנקרא 'מארסלייז'. נפוליאון עצמו חיבב מאוד את השיר. והנה, בעיצומן של ההקפות בליל שמחת תורה תשל"ד, פנה הרבי לעבר החסידים והחל לשיר את הפיוט "האדרת והאמונה" בנעימת ההמנון הצרפתי. רוב החסידים האזינו ברטט, בנסיון לקלוט את הניגון החדש, ואילו האורחים מצרפת נדהמו לקלוט כי מדובר בלא פחות מאשר ההמנון הצרפתי! ובהתלהבות רבה הצטרפו לקול נגינתו של הרבי. במשך הלילה, לאחר ההקפות, נצפה בבית מדרשו של הרבי מחזה בלתי שגרתי בעליל: קבוצות של חסידים מבוגרים בעלי צורה מתגודדים סביב אורחים מצרפת, חלקם החלו לא מכבר את צעדיהם הראשונים בשמירת תורה ומצוות, ולומדים מהם את הניגון החדש...

בהתוועדות בשבת בראשית התייחס הרבי לכך והסביר שזהו ניגון שתוכנו ניצחון, וכשם שרכבו הזקן הפך את 'מארש נפוליאון' לניצחון של קדושה, כך גם כעת "יש צורך לפעול שם ענין של בירור.. וזהו הביאור על ה"המצאה" שהיתה ב"עת רצון" של שמחת תורה, לקחת ניגון שלהם, שמשמל את המהות של צרפת באופן המתאים לרצונו של נאפוליון ולהפכו לניגון של קדושה, שינגנו יהודים שעוסקים שם בעניני יהדות, תורה ומצוותיה, מתוך חיות ולהט ושמחה, ועד ל"מארש" של ניצחון".

מאז ואילך הפך ניגון זה לחלק מהנוף של בית מדרשו של הרבי, ובכל הזדמנות שהגיעו אורחים מצרפת ביקש מהם הרבי לנגן את "האדרת והאמונה" ועודד את שירתם בהתלהבות קודש.

בהזדמנויות אחרות ביאר הרבי את גודל המהפך הרוחני שהתרחש בשימוש המקודש בניגון זה, שכן הוא מבטא את תוקף הקליפה, ובהשגחה פרטית לקחו ניגון זה והפכוהו לקדושה. כך למשל ציין בשנת תשמ"ט²⁶ ש"בימים אלו מלאו מאתיים שנה למהפכה הצרפתית.. וגם עניין זה מהפכים לקדושה, וזו המהפכה הצרפתית למעליותא: הפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה במדינת צרפת, וכפי שמתבטא גם בניגון של מדינת צרפת, ניגון של המהפכה, שמהפכים אותו לקדושה - האדרת והאמונה לחי עולמים.. המלוכה והממשלה לחי עולמים!"

24. אגרות קודש אדמו"ר הריי"ץ ח"ג ע' רצג (התיאור על חורף תער"ג).

25. ספר השיחות שם ע' 164.

26. שיחת ש"פ חוקת בלק י"ב תמוז, ספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 571.

בדרכי החסידיים

הגה"ח הרב יואל כהן זצ"ל

רעיונות, סיפורים ופנינים
שנשמעו מאת הרב יואל
כהן זצ"ל בעת התוועדותיו
המיוחדות, בהן עסק
בהסברת דרכי החסידות
ואורחות החסידים.

חלק ב'
בקרוב!

מעיינותיך
בית הוצאה לאור לספרות חסידיית

- יסודות ההנהגה החסידית
- זכרונות ויומן מימי הבראשית של הרבי מליובאוויטש זצוק"ל
- תיאורים ייחודיים אודות גדולי חסידי חב"ד לאורך הדורות

להשיג בכל חנויות הספרים המובחרות
הפצה ראשית: אור החיים

ספרי
אור החיים
מרכז הספר הסידי הגדול בעולם

